

*Turystyczne tradycje
pogranicza nysko-jesenickiego*

*Turistické tradice
nisko-jesenického pohraničí*

Touristische Traditionen

*in dem Grenzgebiet
zwischen Neisse und Jesenik*

„Turystyczne tradycje pogranicza nysko-jesenickiego”

projekt realizowany i koordynowany przez Wydział Promocji,
Rozwoju Gospodarczego i Programów Europejskich Starostwa Powiatowego w Nysie
pod kierownictwem **Anatola Bukaty**.

Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
w ramach Programu INTERREG IIIA Czecho-Polska Fundusz Mikroprojektów
w Euroregionie Pradziad oraz ze środków budżetu państwa.

Serdeczne podziękowania dla osób i instytucji zaangażowanych w wydanie tej publikacji.

*Wśród nich jest wicedyrektor Państwowego Archiwum Powiatowego w Jeseniku, Instytut Śląski
i Biblioteka Wojewódzka w Opolu, Ośrodek Kultury i Rekreacji w Paczkowie
oraz prywatni kolekcjonerzy: Dariusz Jamrozowicz, Jerzy Kopaczyński, Krzysztof Miśniakiewicz,
Przemysław Nadolski, Elżbieta i Mariusz Woźniakowie oraz Joachim Sosnowski.*

Autorzy opracowania historycznego:

Paweł Szymkowicz, Květoslav Growka

Tłumaczenie:

Květoslav Growka, Katarzyna Żukowska

Pocztówki i zdjęcia użyte w publikacji udostępnił:

Dariusz Jamrozowicz	37 egz.:	50, 52, 55-62, 64-70, 72-74, 76, 79, 81-88, 91, 94, 96, 98-101
Jerzy Kopaczyński	39 egz.:	2, 5-8, 13, 15-20, 22-42, 44, 45, 47-49, 252
Krzysztof Miśniakiewicz	55 egz.:	1, 3, 4, 9-12, 14, 21, 43, 46, 149-154, 159, 160, 162, 172, 174, 182, 184, 196, 197, 201, 202, 206, 210, 211, 213, 216, 218, 223, 224, 230-234, 236- 239, 241, 244, 246-248, 250, 251, 253, 254, 271
Przemysław Nadolski	9 egz.:	54, 77, 90, 95?, 109, 144, 146-148
Joachim Sosnowski	3 egz.:	108, 129, 135
Elżbieta i Mariusz Woźniakowie	10 egz.:	130-134, 136-140
Biblioteka Wojewódzka w Opolu	26 egz.:	51, 53, 71, 75, 78, 80, 92, 93, 97, 102-107, 110-113, 115, 116, 141-143, 145
Instytut Śląski w Opolu	2 egz.:	63, 89
Ośrodek Kultury w Paczkowie	12 egz.:	114, 117-127
Państwowe Archiwum Powiatowe w Jeseniku	78 egz.:	155-158, 161, 163, 164-171, 173, 175-181, 183, 185-195, 198-200, 203- 205, 207-209, 212, 214, 215, 217, 219-222, 225-229, 235, 240, 242, 243, 245, 249, 255-270

Opracowanie graficzne, skład i redakcja:

Marek Jakubowski, Dariusz Olczyk

Wydawca:

DV Projekt, ul. Katowicka 65, Opole
tel. 602 876 121, 604 511 153

Druk:

Rzeszowskie Zakłady Graficzne S.A.

Zarys historii rozwoju turystyki na pograniczu polsko-czeskim powiatów nyskiego i jesenickiego

Nástin historie turistiky v pohraničních okresech Nisa a Jeseník

Geschichte des Fremdenverkehrs in der polnisch-tschechischen Grenzregion der Kreise Neisse und Jeseník im Überblick

Dzisiejsze powiaty; nyski i jesenicki, jako część Śląska, współtworzyły od początku dwa większe państwa – polskie i czeskie, z ich pierwszymi rodami panującymi; Piastami i Przemyślidami. Jednak w 1138 r., Śląsk został podzielony na dzielnice a proces dyferencji trwał do początku XIV wieku. Funkcjonowało wówczas 17 mniejszych śląskich państweczek, które ciążyły ku polskiej lub czeskiej stronie.

W roku 1337, doszło do formalnego połączenia całego Śląska z Koroną Czeską, w skład ziem której wchodził do 1742 r., gdy został rozdarty między dwa państwa. Jesenickie, jako „czeska część księstwa nyskiego”, istniało w tej formie do roku 1848. Później jego łączność z Nysą, istniała tylko w sprawach kościelnych, jako części diecezji wrocławskiej. Przez cały XX wiek, w którym tak często rozchodziły się drogi Polaków, Czechów i Niemców, Jesenickie utrzymywało integralność administracji kościelnej z Wrocławiem i Nysą do roku 1945, a oficjalnie aż do 1978, kiedy to granice kościelne ujednolicono z granicami politycznymi.

Z tego krótkiego wstępu jednoznacznie, a dla niektórych może i zadziwiająco, wypływa wiedza, że regiony Nysy i Jesenika, połączone są nie tylko geograficznie, ale i histo-

Nisko a Jesenicko jako součást Slezska tvořily od počátku součást dvou velkých států – polského a českého s jejich zakladatelskými rody Piastovců a Přemyslovců. Avšak Slezsko bylo roku 1138 rozděleno na jednotlivá úřední knížectví a proces diferenciací pokračoval až do počátku 14. století. To zde bylo již 17 správních útvarů, které kolísaly mezi Čechami a Polskem.

Teprve roku 1337 došlo k formálnímu spojení Slezska s Korunou českou a vydrželo až do jeho násilného roztržení mezi dva státy roku 1742. Jesenicko jako „český díl niského knížectví” existovalo v této podobě do roku 1848. Poté přetrvávala jeho vazba na Nisu jen po stránce církevní jako součást vratislavské diecéze. I přes složité a v česko-německo-polských vztazích nepřijemné peripetie 20. století zůstalo Jesenicko církevně spjato s Vratislaví a Nisou do roku 1945, respektive až do roku 1978, kdy byly hranice diecézí upraveny ve shodě se státními hranicemi.

Z tohoto stručného nástinu jednoznačně, a pro někoho možná překvapivě vyplývá, že Nisko a Jesenicko patří k sobě nejen geograficky, ale i historicky. Někdy totiž máme tendenci spíše upozorňovat na jevy, které nás – Čechy, Poláky a Němce – rozdělují. Touto knihou chceme

Die heutigen Kreise Neisse und Jeseník gehörten seit Jahrhunderten zu zwei Staaten: Polen und Böhmen. Ihre ersten Herrscher entstammten den Dynastien der Piasten und Přemysliden. Ab dem Jahre 1138 wurde Schlesien in zahlreiche Kleinstaaten zerteilt. Dieser Teilungsprozess dauerte bis in die Anfänge des 14. Jahrhunderts. Damals gab es insgesamt 17 schlesische Kleinstaaten, die entweder zur polnischen oder deutschen Seite neigten.

Im Jahre 1337 kam es zur offiziellen Angliederung Schlesiens an die Böhmisches Krone, der bis zum Jahre 1742 Schlesien gehörte und schließlich von den zwei Staaten zerrissen wurde. Jeseník als der böhmische Teil des Fürstentums Neisse bestand bis zum Jahre 1848. Später wurde die Bindung mit der Stadt Neisse – die der Diözese Breslau angehörte – nur im kirchlichen Bereich unterstrichen. Im 20. Jahrhundert, als die Wege von Polen, Böhmen und Deutschen oft auseinander gingen, schaffte es Jeseník, seine Zugehörigkeit mit der kirchlichen Verwaltung in Breslau und Neisse bis 1945 aufrechtzuerhalten – offiziell sogar bis 1978, als kirchliche und politische Grenzen gleichgesetzt wurden.

Aus dieser kurzen Einführung rührt explizit hervor, dass die Regionen Neisse und Jeseník nicht nur

Opis górej mapki
 czeski opis mapki
 niemiecki opis mapki

Opis dolnej mapki
 czeski opis mapki
 niemiecki opis mapki

rycznie. Często mamy tendencje zwracać głównie uwagę na wydarzenia, które nas – Polaków, Czechów czy Niemców – dzieli. Tą książką chcemy pokazać to wszystko, co w przeszłości nas łączyło i będzie łączyć nadal. Jest tym piękno natury, góry, lasy, rzeki i jeziora, które człowiek umiejętnie ujarzmił, w momencie, gdy zaczął uprawiać turystykę.

Początki turystyki

Trudno dzisiaj udzielić jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, kiedy powstała turystyka. Podróże w celach poznawczych praktykowano, bowiem już w starożytności, podobnie jak wyjazdy na pobyty lecznicze. Do początków turystyki, bezsprzecznie można zaliczyć również ruch pielgrzymkowy i podróże w ogóle. Dzięki temu mogły zostać poznane miasta byłego księstwa nyskiego, położone przy cesarskim trakcie pocztowym Wrocław – Wiedeń. Droga ta funkcjonowała od końca wojen husyckich. Od XVI wieku Habsburgowie stawiali przy niej budynki pocztowe. W nich podróżni mogli wymienić konie, znaleźć strawę i nocleg. O istnieniu takiej poczty w Złatych Horach informuje nas notatka Samuela Kiechela z Ulm, który pisał w 1586 roku, że droga koło miasta jest bardzo zła i niebezpieczna. Nieprzebyte lasy i wysokie góry nie budziły jednak wśród podróżujących przez Zlaté Hory i Głuchołazy lęku, o czym w swej śląskiej kronice pisał w 1688 roku Fryderyk Lucae. Innym bardzo ważnym szlakiem handlowym była droga podsudecka z Pragi przez Kłodzko, Paczków, Otmuchów, Nysę dalej do Krakowa. Należy pamiętać, że ówczesna poczta nie służyła jedynie do przewożenia korespondencji, lecz głównie umożliwiała podróżowanie. Pocztoвыми wozami jeździła głównie szlachta i ludzie za możni, handlarze i rzemieślnicy róż-

naznačit opak: zvýraznit jev, který nás v minulosti spojoval a bude nás spojovat i v budoucnosti. Je jím krása a čistota přírody, hor, lesů, řek a jezer, které si člověk citlivě podmanil, když začal provozovat turistiku.

Počátky turistiky

Dnes již těžko můžeme stanovit datum, kdy vznikla turistika. Cesty za poznáním známe již ve starověku, podobně jako léčebné pobyty. K počátkům turistiky můžeme s výhradou přiřadit i putování poutníků a cestování obecně. Díky nim mohla být poznána města bývalého niského knížectví, ležící okolo císařské poštovní cesty vedoucí z Vratislavi (*Breslau, Wrocław*) do Vídně, která fungovala již od konce husitských válek, jak dokládá cestovní mapa Evropy norimberského kartografa Erharda Etzlauba z r. 1500. Za vlády Habsburků v 16. stol. byla zahájena na této trase výstavba prvních poštovních stanic. V nich si cestující mohli vyměnit koně, nalézt nocleh a stravu. O existenci takové pošty ve Zlatých Horách (*Zuckmantel, Cukmantl*) nás informuje poznámka Samuela Kiechela z Ulmu, který roku 1586 napsal, že cesta ko-

geographisch, sondern auch historisch miteinander verbunden sind.

Sehr oft verweisen wir auf Ereignisse, die uns Polen, Tschechen oder Deutsche teilen. Mit diesem Buch wollen wir zeigen, was uns in der Vergangenheit verbunden hat und weiterhin verbinden wird. Dazu gehören die Schönheit der Natur, der Gebirge, Wälder, Flüsse und Seen, die der Mensch vernünftig zähmte, als er Fremdenverkehr zu betreiben begann.

Anfänge der Touristik

Es ist schwierig zu sagen, wann sich eigentlich der Fremdenverkehr entwickelt hat. Lehrreiche Entdeckungsreisen wurden schon im Altertum organisiert, genauso wie Kuraufenthalte. Der Entwicklung des Fremdenverkehrs liegen unbestritten auch der Wunsch nach Wallfahrten und die Vorliebe für das Reisen an sich zu Grunde. Auf diese Weise konnten die Städte des ehemaligen Fürstentums Neisse, die entlang der kaiserlichen Poststrecke Breslau-Wien gelegen waren, besichtigt werden. Dieser Reiseweg bestand bis zum Ende der Hussitenkriege. An ihm errichteten die Habsburger vom 16. Jahrhundert an Poststellen. Dort konnten die Reisenden Pferde tauschen sowie Bewirtung und Unterkunft finden. Über eine Poststelle dieser Art in Zlate Hory berichtet Samuel Kiechel aus Ulm. Im Jahre 1586 schrieb er, dass der Weg in der Nähe der Stadt sehr unangenehm und gefährlich gewesen sei. Vor den undurchdringlichen Wäldern und hohen Bergen waren die Besucher von Zlate Hory und Ziegenhals jedoch nicht zurückgeschrocken, wie es in seiner schlesischen Chronik aus dem Jahre 1688 Fryderyk Lucae darstellte. Ein anderer und sehr wichtiger Handelsweg befand sich im Sudetenland und führte von Prag über Glatz, Patschkau, Ottmachau,

nej profesji. To właśnie ci ludzie mogą być uważani za pierwszych turystów, chociaż nie ulega wątpliwości, że do końca XVIII wieku, byli zjawiskiem marginalnym.

Najstarszy zachowany opis wycieczki turystycznej na ziemi nyskiej, pozostawił w 1797 r. Theodor von Schön, polityk pruski – późniejszy nadprezydent Prus Wschodnich. Wspiął się wówczas na graniczną Kopę Biskupią. Ze szczytu, oprócz wspaniałych widoków na pobliskie miasta, oglądał również siedziska wyciosane w kamiennym łupku przez żołnierzy chorwackich podczas niedawnej „wojny kartoflanej”. Jak sam wspomina, ludność miejscowa nie była jeszcze nauczona czerpania korzyści z coraz częściej pojawiających się turystów. Przewodnik, który go oprowadzał, odmówił przyjęcia zapłaty, podobnie jak dziewczyna, od której kupił poziomki. Swą wycieczkę zakończył w Złatych Horach. Kolejny, tym razem anonimowy opis wycieczek po Górach Opawskich, zawarty jest we wspomnieniach, jednego z kuracjuszy uzdrowiska Bad Wachtel-Kunzendorf (*Trzebina k. Prudnika*). Również w tym przypadku autor zachwycał się pięknem tutejszych krajobrazów.

lem města je velmi špatná a nebezpečná. Neproniknutelné lesy a vysoké hory však cestující přes Zlaté Hory a Glucholazy (*Ziegenhals, Glucholazy*) nepřestaly lekat ani později, jak tvrdil ve své slezské kronice z roku 1688 Fridericus Lucae. Jiná důležitá obchodní cesta zv. Česká vedla z Prahy přes Kladsko (*Glatz, Kłodzko*), Pačkov (*Patschkau, Paczków*), Otmuchov (*Ottmachau, Otmuchów*) a Nisu (*Neisse, Nysa*) dále do Krakova. Musíme však podotknout, že tehdejší pošta nesloužila jen k převážení korespondence, ale umožňovala také cestování. Poštovními vozy jezdila hlavně šlechta a zámožní lidé, obchodníci a řemeslníci různých profesí. Ty bychom mohli považovat za „první turisty”, ačkoli je zřejmé, že do konce 18. století se jednalo o okrajovou záležitost.

Nejstarší dochovaný popis výletu po Nisku nám zanechal v roce 1797 Theodor von Schön, pruský politik a pozdější gubernátor Východního Pruska. Tehdy zdolal i Biskupskou kupu (*Bischofskoppe*), kudy vedla nová státní hranice mezi Pruskem a Rakouskem. Vedle nádherných výhledů do blízkého okolí si z vrcholu prohlédl také sedadla vytesaná do břidlice chorvatskými vojáky během nedávné

Neisse und weiter bis nach Krakau. Hinzufügen muss man hierbei, dass das damalige Postwesen nicht auf der Zustellung von Briefen beruhte, sondern vor allen Dingen das Reisen ermöglichte. Mit den Postwagen wurden meist Adelige und Wohlhabende, Kaufmänner und verschiedene Gewerbebetreibende gefahren. Gerade sie können als Pioniere des Fremdenverkehrs angesehen werden, obwohl es außer Zweifel steht, dass sie bis zum Ende des 18. Jahrhunderts eine eher zweitrangige Erscheinung geblieben sind.

Die älteste Beschreibung einer Ausflugsreise durch das Neisser Land hinterließ im Jahre 1797 Theodor von Schön, der preußische Politiker und spätere Oberpräsident von Westpreußen. Er kletterte damals auf den Grenzberg Bischofskoppe und bewunderte von der Bergspitze aus neben den Ansichten von nahe liegenden Städten noch Sitzplätze, die kroatische Soldaten während des „jüngsten Kartoffelkrieges“ im Steinschiefer gehauen haben. Wie er einräumt, waren die Einheimischen noch nicht daran gewöhnt, von den immer häufiger zuströmenden Besuchern Nutzen zu ziehen. Ein Reiseführer, der ihn begleitete, wollte keine Bezahlung nehmen, ebenso ein Mädchen, bei der er Walderdbeeren bekam. Seinen Ausflug beendete er in Zlate Hory. Eine weitere, anonyme Beschreibung von Ausflügen durch das Oppagebirge ist in den Memoiren eines Kurgastes von Bad Wachtel-Kunzendorf enthalten. Auch hier ergötzte sich der Autor an der Schönheit der hiesigen Landschaften.

Begünstigende Faktoren für die Entwicklung des Fremdenverkehrs im 19. Jahrhundert waren vor allem die Entwicklung des Transports und die Verstädterung. Am wichtigsten scheinen jedoch die Entwicklung der Industrie und im Anschluss daran auch der bessere Wohlstand, mehr

Wśród czynników sprzyjających rozwojowi turystyki w XIX wieku, wymienić należy przede wszystkim: rozwój transportu i urbanizację. Najważniejszy jednak wydaje się rozwój przemysłu i związane z tym wzrost stopy życiowej ludności, a zarazem większa ilość wolnego czasu, także poziomu kulturalnego społeczeństwa. Nie można także pominąć tutaj świadomej polityki państwa w odniesieniu do turystyki. Ważną rolę w początkach turystyki stanowiły również tradycje pielgrzymkowe, na tym terenie przede wszystkim; do sanktuarium Maria Hilf koło Złatych Hor, do kaplicy przy Vřesové studánce w masywie Červené hory, Křížový vrch nad Jeseníkem, do Travné, gdzie znajdował się cudowny obraz P. Marie La Salette, czy do kaplicy na Boží hoře nad Žulovou.

Turystyka uzdrowiskowa

Niewątpliwym rozwojem turystyki na pograniczu nysko-jesenickim nastąpił, choć nie bezpośrednio, wraz z rozwojem powstałych właśnie uzdrowisk, najpierw **Gräfenberg koło Jesenika** (od 1822 r.) a pół wieku później Bad Ziegenhals czyli Głucholazy Zdrój (od ok. 1875 r.) Swoje powstanie oraz późniejszą sławę Gräfenberg zawdzięcza Vincenzowi Priessnitzowi. Na bazie wymyślonych i wprowadzonych przez niego metod w całej Europie powstały dziesiątki placówek stosujących wodolecznictwo. Po raz pierwszy leczniczych właściwości wody Priessnitz doświadczył na samym sobie. Mając 16 lat spadł pod załadowany wóz konny i koła przejechały mu przez klatkę piersiową. Wezwany miejscowy doktor stwierdził, że jest to uraz śmiertelny i nawet, jeśli Vincenz przeżyje, to do końca życia będzie kaleką. Młody Priessnitz jednak nie poddał się i zaufał wo-

„bramborové války”. Jak sám vzpomínal, místní obyvatelé ještě neuměli využívat stále častěji přicházející návštěvníky. Průvodce, který ho doprovázel, odmítl přijmout odměnu podobně jako děvče, od níž chtěl koupit lesní jahody. Svůj výlet zakončil ve Zlatých Horách. Další, avšak anonymní popis výletu po Zlatohorské vrchovině (*Góry Opawskie*) je obsažen ve vzpomínkách jednoho z pacientů lázní Trzebina u Prudniku (*Bad Wachtel-Kunzensdorf*). Také v tomto případě byl autor okouzlen krásami zdejší krajiny.

Mezi příčiny rozvoje turistiky v 19. stol. patří především rozvoj dopravy a urbanizace. Důležitějším faktorem však byla průmyslová revoluce a s ní spojené zvýšení životní úrovně obyvatel, množství volného času a též kulturní úrovně společnosti. Nelze též pominout cílevědomou státní politiku v oblasti turistiky. Důležitou roli v jejích počátcích sehrály též tradice poutnictví; v tomto regionu směřovali poutníci k poutnímu místu Panna Marie Pomocná (*Maria Hilf*) u Zlatých Hor, ke kapličce na Vřesové studánce, do Travné (*Krautenwald*) k obrazu P. Marie La Salette, ke kapli s útulnou na Boží hoře nad Žulovou (*Friedeberg, Frýdberk*) či na Křížových vrch nad Jeseníkem (*Freiwaldau, Frývaldov*).

Lázeňská turistika

Značný rozvoj turistiky v nisko-jesenické oblasti nastal, i když ne okamžitě, v souvislosti s rozvojem lázní nejprve na **Gräfenberku u Jeseníku** (*dnes Lázně Jeseník*) od 1822 a o půl století později v Glucholazech (*Bad Ziegenhals, Głucholazy Zdrój*; od 1875). Za svůj vznik a pozdější slávu vděčí lázně Gräfenberk Vincenzi Priessnitzovi. Na základě jím vytvořených a praktikovaných nových metod vyrostly po celé Evropě desítky vodoléčebných ústavů.

Freizeit und das kulturelle Bewusstsein der Gesellschaft zu sein. Nicht unbedeutend blieb dabei auch die bewusst geplante, staatliche Politik im Bereich des Fremdenverkehrs. Eine wichtige Rolle spielten in den Anfängen des Fremdenverkehrs auch die lokalen Wallfahrtstraditionen: das Sanktuarium Maria Hilf bei Zuckmantel (Zlate Hory), die Kapelle *Vřesova studánca* im Gebirge Červené hory, *Křížový vrch* bei Jeseník, Travné, wo sich das wundersame Bild der hl. Jungfrau Maria von La Salette befand, oder die Kapelle auf dem Berg Boží hoře.

Therapeutische Touristik

Der Fremdenverkehr in der Grenzregion Neisse-Jesenik kam (wenn auch nicht direkt) im Anschluss an neu gegründete Heilbäder zum Aufschwung. Zunächst in **Gräfenberg bei Jeseník** (seit 1822) und dann in Ziegenhals (seit ca. 1875) Seine Errichtung und seinen späteren Ruhm verdankt die Kurstätte Gräfenberg Vincent Priessnitz. Auf der Grundlage der von ihm erzeugten und eingeführten Heilmethoden wurden in ganz Europa mehrere Anstalten gebaut, in denen Hydrotherapien angeboten wurden. Zum ersten Mal erprobte Priessnitz die heilsame Wirkung von Wasser am eigenen Körper. Mit 16 Jahren fiel er von einem überladenen Pferdewagen herunter und sein Brustkorb wurde überfahren. Der Arzt stellte starke innere Verletzungen fest, die zum Tode hätten führen können. Sollte er überleben, bliebe er trotzdem bis Ende des Lebens behindert. Der junge Priessnitz gab jedoch nicht auf und verschrieb sich erfolgreich der Heilkraft des Wassers. Die Nachricht über „ein Wunder“ machte in der Gegend die Runde. Nach Gräfenberg begannen nunmehr viele Leute von nah und fern zu kommen und bei Priessnitz

dzie. Wiadomość o tym „cudzie” obiegła całą okolice. Na Gräfenberg zaczęli przybywać ludzie z bliższej i dalszej okolicy i prosić Priessnitza o pomoc. W 1822 r. przebudował swój dom z drewnianego na kamienny ze specjalnymi pomieszczeniami do leczenia. Dom ten stał się pierwszą na świecie placówką stosującą wodolecznictwo. Wtedy okoliczni lekarze rozpętali potężną, historyczną wręcz kampanię przeciwko laickim i „nienaukowym” metodom leczniczym, a nawet oskarżali go przed sądem. W związku z tą sytuacją przybyła z Wiednia specjalna komisja, która po przeanalizowaniu dotychczasowej działalności, stwierdziła, że Priessnitz nie tylko nikomu nie zaszkodził, ale wręcz przeciwnie, wielu osobom uratował życie. Na podstawie tej opinii, po wprowadzeniu pewnych, głównie sanitarnych sankcji i nakazie przebadania wstępnego każdego kuracjusza przez zawodowego lekarza, w 1838 r. zostało wydane ostateczne pozwolenie na prowadzenie uzdrowiska. Priessnitz jeszcze w tym samym roku rozpoczął budowę nowego wielkiego domu uzdrowiskowego, dzisiejsze sanatorium „Hrad”. Rok 1839 był bezspornie najlepszym w historii uzdrowiska za życia jego twórcy. Na Gräfenbergu leczyło się ponad 1 500 pacjentów, przyjechało też 120 lekarzy z całej Europy, by studiować na miejscu metody lecznicze Priessnitza. Wśród kuracjuszy „wodnego doktora” było bardzo wiele wybitnych osób, jak chociażby przyjeżdżający w latach czterdziestych dwukrotnie rosyjski pisarz Mikołaj Gogol. Wymienić również należy przedstawicieli wybitnych rodów szlacheckich z całej Europy, przede wszystkim księżęta; Lichtenstein, Lubomirscy, Sapiehowie, Dołgorukij, później von Nassau i Mecklenburg-Schwerin. O Priessnitzu i jego metodach wodolecznicznych

Nejprve si Priessnitz vyzkoušel léčebné vlastnosti vody sám na sobě. V 16 letech spadl pod koňský povoz; kolo vozu naloženého obilím mu přešlo přes prsa. Přivolaný místní ranhojič prohlásil zranění za smrtelné a přežije-li, bude do konce života mrzákem. Mladý Priessnitz se však vzepřel osudu a uvěřil v léčivou moc vody. Zpráva o jeho „záračném” uzdravení oběhla celé okolí. Na Gräfenberk začali přicházet lidé z nejbližšího okolí i zdaleka a prosili Priessnitze o pomoc. V roce 1822 přestavěl původní dřevěný dům na kamenný a vyhradil v něm místnost pro léčení. Tak vznikl první vodoléčebný ústav na světě. Místní lékaři, jimž Priessnitz ubíral práci, vedení též závistí, rozpoutali mohutnou a hysterickou kampaň proti laické a „nevědecké” metodě a nakonec Priessnitze zažalovali u soudu. Za této situace přijela na Gräfenberk odborná komise z Vídně, která po zevrubném prošetření jeho dosavadní činnosti potvrdila, že Priessnitz nejenže nikomu neškodil, ale právě naopak mnoha lidem zachránil život. Na základě tohoto posudku a po zavedení určitých sanitárních opatření byl Priessnitzovi definitivně roku 1838 povolen provoz lázeňského ústavu. Priessnitz ještě v tomto roce začal stavět nový lázeňský dům, dodnes zvaný „Hrad”. Rok 1839 byl také největší lázeňskou sezonou, jakou Gräfenberk za Priessnitzova života zažil. Léčilo se zde přes 1500 pacientů, mezi nimi bylo i 120 lékařů z celé Evropy, kteří přijeli studovat Priessnitzovy léčebné metody. Mezi pacienty „vodního doktora” bychom našli řadu významných osob, kupř. z evropských šlechtických rodů jako knížata z Lichtensteinu, Lubomirski, Sapieha, Dolgorukij, později z Nassau a Mecklenburg-Schwerin. Připomeňme i dva pobyty ruského spisovatele Nikolaje V.

nach Rat zu fragen. Im Jahre 1822 baute er seine Holzhütte in ein Steinhäus um und richtete dort Heilstuben ein. Dieses Haus erlangte überregionalen Ruhm als die erste Heilbadeanstalt. Danach entfesselten die lokalen Ärzte einen Kampf gegen weltliche und „unwissenschaftliche” Behandlungsmethoden und erhoben vor Gericht Anklage gegen Priessnitz. Eine eigens aus Wien gerufene Kommission nahm seine bisherige Tätigkeit genau unter die Lupe und erkannte, dass Priessnitz niemandem geschadet habe, sondern ganz im Gegenteil – er habe vielen Personen das Leben gerettet. Nach dieser Erkenntnis, der Einführung einiger sanitären Vorgaben und des Gebots zur Untersuchung jedes Kurgastes durch einen Facharzt, wurde endgültig im Jahre 1838 eine Genehmigung über die Führung der Kurstätte erlassen. Priessnitz begann noch im selben Jahr mit dem Bau eines neuen größeren Kurheimes, das heute den Namen „Hrad” trägt. Das Jahr 1839 war zweifelsohne das Beste in der Geschichte der Kurstätte, was ihr Begründer selbst noch erleben konnte. In Gräfenberg waren mehr als 1500 Patienten in Behandlung. Hierher kamen außerdem 120 Ärzte aus ganz Europa, um vor Ort die Priessnitz-Methoden zu ergründen. Unter den Patienten des „Wasser-Arztes” befanden sich sehr viele Berühmtheiten, wie etwa Nikolai Gogol, der sich in den 40er Jahren des 19. Jahrhunderts in Gräfenberg zwei Mal aufhielt. Erwähnenswert sind auch Vertreter führender Adelsfamilien aus ganz Europa, nicht zuletzt die Fürsten von Liechtenstein, Lubomirski, Sapieha, Dołgurukij, von Nassau und von Mecklenburg-Schwerin. Priessnitz und seinen Wassertherapiemethoden wurden über 400 Bücher gewidmet, was wiederum zur Verbreitung der Wasserbehandlung in ganz Europa beitrug.

powstało ponad 400 książek, co wyraźnie przekładało się na rozwój wodolecznictwa w całej Europie.

Chociaż wodolecznictwo jest znane już od starożytności, Priessnitz był pierwszym, który na podstawie wodnych testów i reakcji na nie pacjenta, stosował indywidualne metody lecznicze. Po gruntownym przetestowaniu systemu nerwowego, ordynował pacjentowi ćwiczenia gimnastyczne i dietę. Każdy pacjent miał indywidualną procedurę leczniczą, czas jej trwania i obciążenia. Od pacjentów wymagał aktywności i dostosowywania się do przepisanych procedur. Kiedy laikowi wydaje się, że nie ma różnicy między częściowymi a całkowitymi zawijalnicami chorych miejsc, polewaniem ich a okładami czy zdrojem a kurortem, Priessnitz był pierwszym, kto z wodolecznictwa stworzył cały system, i musimy przyznać, że zrobił to z powodzeniem. Priessnitz, który nie był lekarzem, udowodnił, że bez uciekania się do farmakologii można wyleczyć wiele chorób, w tym takie, z którymi tradycyjna medycyna nie potrafiła sobie poradzić.

Chociaż większość uzdrowisk wodolecznicznych w Europie zanikła, Gräfenberg również po śmierci Priessnitza dalej kwitł, co było zasługą Josefa Schindlera, który utrzymał znakomitą klientelę ale również umiejętnie łączył wodolecznictwo z nowoczesną medycyną, doprowadzając jesenicki zdroj do XX wieku. To za jego czasów nastąpił tam budowlany boom, po którym uzdrowisko straciło charakter prostoty ery Priessnitza. Powstałe w 1910 r. sanatorium „Priessnitz” wspólnie z dziesiątkami nowych dalszych sanatoriów i zdrojowych willi, stworzyło z Gräfenbergu jedno z modniejszych letnisk, bardzo popularnych w ówczesnej Europie. Z pracujących tu lekarzy nie można

Gogola. Mnogo lékařů i poučených laiků napsalo na 400 knih o Priessnitzovi a jeho vodoléčbě, což podnítilo zakládání vodoléčebných ústavů po celé Evropě.

I když vodoléčba je známa již od starověku, Priessnitz byl první, jenž na základě vodních testů a reakce pacienta určoval individuálně přesný předpis vodoléčebné procedury. Tedy spolehlivě testoval pacientův nervový systém, ordinoval pohybovou zátěž a dietu. Každému pacientovi určil typ procedury, způsob provedení, dobu trvání a četnost. Od pacientů vyžadoval kázeň v dodržování léčebného režimu a aktivity. I když se laikovi zdá, že není rozdíl mezi částečnými či celými zábaly, lázněmi a pololázněmi, poléváním a obklady, Priessnitz byl první, kdo z vodoléčby vytvořil systém, a musíme přiznat, že úspěšný! Nelékař Priessnitz dokázal bez farmaceutických prostředků vyléčit choroby, s nimiž si tradiční medicína nedokázala poradit. Priessnitz své pacienty stále sledoval a vzhledem ke způsobu léčby i léta. Tento celostní přístup k nemocnému je tedy v přímém rozporu s vývojem moderní medicíny, která se vydala cestou rychlých, krátkodobých zásahů moderními léčivy, omezujícími však aktivitu pacienta k sebeuzdravení.

Zatímco většina vodoléčebných ústavů v Evropě zanikla, Gräfenberg i po Priessnitzově smrti dále vzkvétal, a to zásluhou Josefa Schindlera, který nejenže udržel v lázních vynikající klientelu, ale i smířil vodoléčbu s moderní medicínou a převedl ji tak do 20. století. Podnítil též stavební boom lázní, které opustily prostotu Priessnitzovy éry. Priessnitzovo sanatorium (1910) spolu s desítkou nových léčebných domů a vil završilo modernizaci Gräfenbergu, který se přizpůsobil evropským módním leto-

Obwohl die Hydrotherapie schon seit der Antike bekannt war, war jedoch Priessnitz ein Pionier, der durch Hydrotests und deren Wirkung auf den Patienten individuelle Behandlungsmethoden einsetzte. Nach einer ordentlichen Untersuchung des Nervensystems verordnete er Gymnastik und Diät. Jeder Kranke wurde einem individuellen Therapieverfahren unterzogen. Von den Patienten forderte er Aktivität und Anpassung an den Genesungsplan. Während für einen Laien kein Unterschied zwischen einem teilweisen und einem kompletten Verband, dem Begießen und den Umschlägen, dem Badeort und dem Kurort bestand, war Priessnitz derjenige, der ein sehr erfolgreiches, integriertes Behandlungssystem aufbaute. Obwohl er kein Arzt war, hatte er bewiesen, dass man auch ohne Pharmakologie viele Krankheiten heilen kann, mit denen die wissenschaftliche Medizin nicht zu Recht kam.

Obwohl die meisten Hydroheilbäder in Europa untergingen, blieb Gräfenberg auch nach dem Tod von Priessnitz weiterhin erfolgreich. Dies war wiederum Josef Schindler zu verdanken. Er erhielt nicht nur die prominente Klientel, sondern verknüpfte auch die Hydrotherapie mit der modernen Medizin und führte das Heilbad Jesenik bis in das 20. Jahrhundert. In seiner Zeit vollzog sich dort ein Wandel im Bereich der Baukunst, durch den das Heilbad die Priessnitzsche Schlichtheit verlor. Die im Jahre 1910 gegründete Kurstätte „Priessnitz” machte Gräfenberg einschließlich mehrerer weiterer neuer Kurorte und Kurheime zu einem der modernsten Sommerurlaubsziele in Europa.

Unter den hier tätigen Ärzten darf man Dr. Josef Reibold nicht übersehen, der ein psychiatrisches und ein neurologisches Behandlungsprofil entwickelte, das noch bis heu-

pominać dr. Josefa Reiholda, który stworzył tu psychiatryczny i neurologiczny profil leczniczy, obowiązujący jeszcze do dnia dzisiejszego. Metody wskazane przez Priessnitza, stały się częścią naturalnych metod leczniczych, które dziś reprezentuje tzw. medycyna alternatywna – przez jednych wykliniana przez drugich chwalona.

Gräfenberskie wodolecznictwo miało wielu naśladowców, w tym w najbliższej okolicy. W Jeseniku, Josef Weiss, prowadził zakład wodoleczniczy aż do roku 1842, kiedy to wyjechał propagować te metody w Anglii. Za to w pobliskiej **Dolní Lipowe** (*Nieder Lindewiese, dzisiaj Lipová-lázně*), dawny kolega szkolny Priessnitza Johann Schroth, leczył od 1839 r., według własnej metody – za którą otrzymał przydomek „bułeczny doktor”. Konkurencyjna kuracja odrzucała serwowane na Gräfenbergu nadmierne picie wody i wysmienite menu. Pacjent dostawał tu do jedzenia jedynie suche bułki i pozawijany w kilka prześcieradeł i schowany pod najgrubszą pierzyną przez osiem godzin musiał się pocić. Podobnie jak Priessnitz, również Schroth przypuszcza, że przez pocenie się usunięte będą z ciała szkodliwe toksyny. Dodatkowo, ponieważ zimna kąpiel mogłaby zatrzymać ten proces, chory był jedynie wycierany suchymi ręcznikami, cały czas utrzymując przepisana dietę. Drastyczność tej metody z biegiem czasu osłabła, a chorym można było serwować wino. Jego syn Emanuel, stworzył swego rodzaju leczniczy system, którego podstawą stały się dni „suche” i „pitne”. Uzdrowisko odwiedzali głównie kuracjusze, cierpiący na różnego rodzaju choroby reumatyczne, układu nerwowego i pokarmowego, dużą część stanowili również syfilitycy, na którą to chorobę nie wynaleziono wówczas jesz-

viskům. Lékaři zde působící, zejména Dr. med. Josef Reinhold, vyprofilovali lázně na špičkové psychiatrické a neurologické pracoviště, jímž je doposud. Priessnitzovy metody se staly pevnou součástí přírodních léčebných postupů, které dnes reprezentují tzv. alternativní medicínu – jedněmi zatracovanou, druhými chválenou.

Také gräfenberská vodoléčba měla své následovníky i odpůrce i v nejbližším Priessnitzově okolí. V samotném městě Jeseniku provozoval vodoléčebný ústav Josef Weiss až do roku 1842, kdy odjel propagovat vodoléčbu do Anglie.

Zato v nedaleké vsi **Dolní Lipová** (*Nieder Lindewiese, Lipová-lázně*) Priessnitzův dávný spolužák Johann Schroth léčil od roku 1838 podle vlastní léčebné metody – obdržel za ni titul „žemlový doktor”. Konkurenční lázeňská kúra odmítala nadměrné pití vody a kvalitní stravování na Gräfenberku. Pacient dostával k jídlu jen suché žemle a zabalen do několika vlhkých prostěradel, obalen dekou a peřinami se až osm hodin denně potil. Stejně jako Priessnitz se Schroth domníval, že pocením lze z těla vyloučit škodlivé látky. Ovšem studená koupel by tento proces zastavila. Proto byl nemocný jen třen suchými ručníky a pokračoval v dietě. Drastičnost této metody časem musel zmírnit, pacientům ordinoval k pití víno. Jeho syn Emanuel dal léčbě pevný organizační řád, „suché” a „pitné” dny se staly základem Schrothovy diety. Lázně vyhledávali především nemocní s revmatickými, nervovými a zažívacími potížemi, velkou část nemocných tvořili i pacienti se syfilisem, na nějž ještě nebyl spolehlivý lék. Bohužel zde hledali útočiště i těžce a nevléčitelně nemocní, které Priessnitz odmítl. Lázně se prudce rozrůstaly, stavěly se nové léčebné domy: Dok-

te verbindlich ist. Die von Priessnitz angewandten Methoden wurden in den Bereich der natürlichen Behandlungsmethoden aufgenommen, die derzeit von der so genannten alternativen Medizin – die einige verbannten, andere wiederum loben – vertreten sind.

Die Hydrotherapie in Gräfenberg fand viele Nachfolger, darunter in der nächsten Umgebung. In Jesenik führte Josef Weiss ein hydrotherapeutisches Werk bis zum Jahre 1842, danach ging er nach England um die Behandlungsmethoden zu verbreiten. In dem nahe gelegenen **Nieder Lindewiese** (*heute Lipová-lázně*) behandelte ein alter Schulkamerad von Priessnitz, Johann Schroth, seit 1839 nach eigener Methode, für die er den Beinamen „Brötchen-Arzt” erhielt. Die Konkurrenztherapie lehnte das übermäßige Trinken von Wasser und vorzügliche Speisen (wie in Gräfenberg angeboten) ab. Der Patient bekam ausschließlich trockene Brötchen zu essen. In Laken gewickelt und unter ein dickes Federbett gelegt, musste er acht Stunden schwitzen. Ähnlich wie Priessnitz vermutete auch Schroth, dass das Schwitzen den Körper von schädlichen Toxinen befreie. Weil ein kaltes Bad diesen Prozess jedoch bremsen konnte, wurde der schwitzende Kranke anschließend in trockene Handtücher gewickelt. Außerdem hielt er weiterhin die verordnete Diät. Die Rücksichtslosigkeit dieser Methode wurde im Verlauf der Zeit abgebaut, so dass den Kranken Wein angeboten werden durfte. Sein Sohn Emmanuel schuf ein Behandlungssystem, das auf so genannten „durstigen” und „durstlosen” Tagen beruhte. Die Kuranstalt besuchten vor allem Kurgäste, die an Rheumatismus, Krankheiten des Nerven- und des Verdauungssystems litten. Auch Syphiliskranke hielten sich hier auf, weil die Medizin noch über kein Me-

cze skutecznego lekarstwa. Niestety, szukali tutaj również ratunku ciężko i nieuleczalnie chorzy, którzy wcześniej nie zostali przyjęci przez Priessnitza. Uzdrowisko cały czas rozrastało się, powstawały nowe sanatoria; „Doktorhaus”, „Kurrestaurant”, „Luisienhof” i „Theresienhof” oraz zdrojowe wille; „Grohmann” i „Hela”, powstała zadaszona promenada i park zdrojowy. Napływ nowych gości miał wpływ na konkurencyjność sanatoriów, które w latach 30-tych XX wieku, korzystali głównie z modnego wówczas leczenia otyłości. Tradycyjne metody Schrotha przy dietetycznych kuracjach wspólnie z rozwojem współczesnej medycyny, tworzą kierunek rozwoju dzisiejszego uzdrowiska Lipová-lázně.

W latach siedemdziesiątych XIX w. powstało również sanatorium w **Złatých Horách**, (*wówczas Zuckmantel*). Ostateczny kształt zlatohorskiego budynku uzdrowiskowego, wybudowanego w stylu niemieckiego renesansu, nadał wiedeński architekt Oskar Mramorek. Liczba kuracjuszy zwiększyła się od momentu wybudowania w 1888 r. linii kolejowej Hanušovice – Gluchołazy, z których do Złatých Hor kursowały cztery razy dziennie specjalne omnibusy. Dwa z nich podjeżdżały pod sanatorium. Wreszcie w 1896 roku miasto też doczekało się własnego połączenia kolejowego. Od 1900 roku sanatorium mogło przyjmując jednorazowo w 170 pokojach 220 pacjentów. Sezon trwał tutaj od 1 kwietnia do 1 listopada. Rocznie przyjeżdżało około 600 pacjentów. Mogli korzystać na przykład z dużej biblioteki i czytelní, specjalnie dla nich w 1898 roku wszystkie budynki sanatoryjne połączono specjalnym korytarzem, który w razie niepogody służył jako promenada. W stosowanych w Złatých Horách zabiegach łączono wo-

torhaus, Kurrestaurant, Luisienhof a Theresienhof, vily Grohmann a Hella, byla zřízena krytá promenáda, všechny citlivě zasazené do parku. Příliv nových hostů vedl též ke konkurenčnímu boji, proto vznikala soukromá sanatoria. Ta se hlavně ve 30. letech 20. století zaměřovala na módní léčbu otylosti. Právě tradiční Schrothovy postupy při odtučňování spolu s rozvojem moderní medicíny jsou praktikovány i v současných lázních v obci Lipová-lázně.

V 70. letech 19. stol. vzniklo rodinné sanatorium Dr. Carla Anjela ve **Złatých Horách**. Definitivní podobu architektonicky zajímavé budově lázní ve stylu německé renesance dal vídeňský architekt O. Mramorek. Počet pacientů lázní se zde zvýšil po roce 1888, kdy byla dána do provozu železniční trať Hanušovice (*Hannsdorf*) – Glucholazy, z nichž do Złatých Hor jezdily čtyřikrát denně speciální omnibusy, dva přímo do sanatoria. V roce 1896 se město dočkalo vlastního připojení na železnici. Od roku 1900 mohlo sanatorium přijmout jednorázově 220 pacientů, pro něž mělo 170 pokojů. Sezóna zde trvala od 1. dubna do 1. listopadu. Ročně přijíždělo okolo 600 pacientů. Mohli mj. vyu-

dikament dagegen verfügte. Rat suchten hier außerdem schwer oder unheilbar Kranke, die vorher von Priessnitz nicht aufgenommen wurden. Das Kurzentrum wurde ständig ausgebaut, es entstanden neue Kurheime: das „Doktorhaus”, das „Kurrestaurant”, der „Luisienhof” und „Theresienhof” sowie die Kurvillen „Grohmann” und „Hela”. Erbaut wurden eine überdachte Promenade und ein Kurpark. Der Zuzug von neuen Gästen regte die Konkurrenz in den Kurorten an, in denen in den 1930er Jahren viele Kurgäste die damals weit verbreitete Fettsucht therapieren ließen. Die traditionellen Behandlungsmethoden von Schroth mit der Einsetzung der Diätikuren bleiben parallel zur Entwicklung der gegenwärtigen Medizin richtungsweisend für den Kurort Lipová-lázně.

In den 90er Jahren des 19. Jahrhunderts entstand auch das Kurzentrum in **Zlate Hory** (*damals Zuckmantel*). Die endgültige Form verdankt das Kurbauwerk in Zlate Hory, das im Stil der deutschen Renaissance errichtet wurde, dem Wiener Architekt Oskar Mramorek. Die Zahl der Kurbesucher vermehrte sich nach der Errichtung der Eisenbahnlinie Hanušovice-Ziegenhals, von wo aus nach Zlate Hory täglich vier Mal Busse fuhren. Zwei von ihnen kamen bis zur Kuranstalt. Im Jahre 1896 erhielt die Stadt schließlich ihre eigene Bahnverbindung. Seit 1900 konnte der Kurort im Rahmen eines Aufenthalts in den 170 Zimmern 220 Patienten unterbringen. Die Saison dauerte hier vom 1. April bis zum 1. November. Jährlich besuchten die Anstalt ca. 600 Therapiebedürftige. Ihnen standen zum Beispiel auch eine umfassende Bibliothek und ein Leseraum zur Verfügung. Besonders für sie wurden im Jahre 1898 alle Kurbauwerke durch einen überdachten Gang miteinander verbunden, der bei Unwetter als Promenade ge-

dolecznictwo, elektrostymulacje, gimnastykę, terenowe wędrówki oraz dietę. Bardzo pomocny okazał się panujący w tym miejscu specyficzny klimat. Uzdrowisko położone było na wysokości 500 m n.p.m. wśród kompleksu leśnego, który osłaniał przed porywistymi wiatrami. Nieoczekiwanie w rozreklamowaniu sanatorium pomogło, położone nad miastem, sanktuarium Maria Hilf, do którego pielgrzymowali wierni z Austrii i Prus. Należy jednak zaznaczyć, że zlatohorskie sanatorium cieszyło się powodzeniem głównie wśród mniejszości żydowskiej, z kręgów której wywodził się jego pierwszy dyrektor dr Ludwig Schweinburg. Z tego też powodu, dwukrotnie w roku 1905 i 1906, pod Kopą Biskupią kurował się pochodzący z Pragi, znany na całym świecie pisarz pochodzenia żydowskiego Franz Kafka, który będąc wątłego zdrowia, stał się wielkim zwolennikiem wodolecznictwa. Burzliwy okres rozwoju sanatorium został zatrzymany w czasach hitlerowskich. Podczas II wojny światowej służyło chorym na tuberkulozę żołnierzom niemieckim. Zdeastrowane obiekty po 1948 r. zostały zrekonstruowane i umieszczono tutaj prewentorium dziecięce, dzisiaj prywatna spółka „Edel”, gdzie leczy się przede wszystkim choroby górnych dróg oddechowych. Zlatohorskie sanatorium wykorzystuje do tego min. speleoterapię, jako jedno z trzech miejsc na terenie Republiki Czeskiej.

W latach siedemdziesiątych XIX wieku, grupa **głuchołaskich** mieszkańców, założyła Towarzystwo Promenadowe (*Promenadeverein*), które postawiło sobie za cel uzyskanie przez miasto statusu uzdrowiska. W tym celu Przednia Kopa (*Holzberg* 496 m n.p.m.) pokryta została całym wianuszkami tras spacerowych, z najładniejszą promenadą

żyć velkou knihovnu a čítárnu. Roku 1898 byly všechny budovy propojeny zvláštní chodbou, která v případě špatného počasí mohla sloužit jako promenáda.

Lázeňské kúry zde provozované spojovaly – na rozdíl od Gräfenberku a Dolní Lipové – vodoléčbu s elektrostimulací, gymnastikou, terénními vycházkami a dietou. Navíc pomoc při léčení poskytovalo i místní klima: lázně se nacházely ve výšce 500 m n. m. uprostřed lesa, který je chránil před nárazovými větry. Ke zviditelnění sanatoria pomohlo i nad Zlatými Horami ležící poutní místo Maria Hilf, kam putovali věřící z Rakouska i Pruska. Stojí za zmínku, že zlatohorské sanatorium se těšilo přízni hlavně u židovské klientely, zejména po roce 1889, kdy se jeho majitelem stal Dr. Ludwig Schweinburg. Právě jeho jméno přivedlo v letech 1905-1906 dvakrát z Prahy pod Biskupskou kupu světoznámého spisovatele židovského původu Franze Kafku. Jeho křehké zdraví způsobilo, že se stal velkým příznivcem vodoléčby. Bouřlivý rozvoj sanatoria zastavil nacismus, za války pak sloužilo jako ústav pro tuberkulózní německé vojáky. Zdevastované objekty byly po roce 1948 rekonstruovány na Státní dětskou ozdravovnu, dnes privátní společnost Edel, kde se léčí respirační choroby. Zlatohorské sanato-

nutzt wurde. In Zlate Hory wurden integrierte Behandlungsmethoden angewandt, wie etwa die Hydrotherapie, die Elektrostimulation, Turnen, Wanderungen und Diät. Als sehr hilfreich erwies sich hier das spezifische Klima. Der Kurort war in einer Höhe von 500 m ü. d. M. in einem Waldgelände gelegen, das vor stürmischen Winden schützte. Zur Verbreitung des Kurortes trug auch das über der Stadt gelegene Maria Hilf Sanktuarium bei, zu dem Gläubige aus Österreich und Preußen wallfahrten. Betonenswert ist, dass der Kurort Zlate Hory vor allem von Angehörigen der jüdischen Minderheit besucht wurde. Aus ihren Kreisen stammte der erste Direktor Dr. Ludwig Schweinburg. Und auch der aus Prag stammende, berühmte Schriftsteller jüdischer Herkunft, Franz Kafka genoss in den Jahren 1905 und 1906 therapeutische Aufenthalte an der Bischofskoppe. Da er schwacher Gesundheit war, fand er viel Geschmack an der Hydrotherapie. Der Aufschwung wurde im Nationalsozialismus gebremst. Im Zweiten Weltkrieg erholten sich in dem Heilbad an Tuberkulose kranke Wehrmachtsoldaten. Verkommene Gebäude wurden nach 1948 rekonstruiert und es wurde ein Präventorium für Kinder eingerichtet. Derzeit bietet man dort ein Angebot vor allem gegen Atemwegserkrankungen an. Die Kurstätte in Zlate Hory ist eine von drei Orten in der Tschechischen Republik, die unter anderem Speleotherapie einsetzt.

In den 70er Jahren des 19. Jahrhunderts rief eine Gruppe von Einwohnern aus **Ziegenhals** den Promenadenverein ins Leben, der sich zum Ziel setzte, der Stadt den Status einer Kurstätte zu verleihen. Deshalb wurde der Holzberg (496 m ü.d.M.) mit einem Geflecht von Wanderwegen, einschließlich der Promenade an der Biala, ausgestattet. Die Promenaden-

nad rzeką Białą. Promenada ta zaczęła się już przy potoku Młynówka, gdzie stał potężny pomnik cesarza Wilhelma, dalej aleja promenadowa (*Promenadenstrasse*) prowadziła w kierunku wschodniego podnóża Przedniej Kopy, gdzie specjalnie dla podniesienia jej atrakcyjności przekuto na wylot nieczynną już sztolnię Bialska, a dalej już zbieżem Kopy można było dojść aż do Mikulovic. W 1876 roku powstała równie atrakcyjna promenada łącząca położone w lesie stawki i szeregi niewielkich źródeł. Jedno z nich, położone na początku najkrótszej drogi na Przednią Kopę nazywano dla uczczenia niedawnego zwycięstwa w wojnie prusko – francuskiej *Sedanwiese*. Pierwszy budynek sanatoryjny wybudowano w 1877 roku w miejscu dotychczasowej bielarni przędzy. Jego właścicielem był Carl Juppe, dlatego nazwano je *Juppebad* (dzisiejszy hotel „Sudety”). W sanatorium tym stosowano przede wszystkim kuracje opracowane przez Vincentego Prissnitza i Sebastiana Kneippa, a leczono m.in.: otyłość, bóle nerwowe, niedokrwistość. W 1882 r. otworzono drugi zakład kąpielowy *Ferdinandsbad* (dzisiejszy ośrodek „Skowronek” przy ul. Andersa). Przez wiele lat był to najpopularniejszy zakład kąpielowy w Bad Ziegenhals. Wspaniała, potężna bryła budynku, wybudowanego w stylu szwajcarskim, podkreślało jego malownicze położenie w przełomie rzeki na tle zalesionych stoków Przedniej Kopy. Kuracjusze szczególnie upodobali sobie tamtejszą szeroką werandę, z której roztaczał się wspaniały widok na góry.

Kolejne sanatoria powstały w latach 90-tych XIX wieku i na początku wieku XX. W 1891 r. powstał *Franzesbad* (dzisiaj opuszczony budynek po byłym szpitalu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych).

rium patří ke třem centřum speleoterapie v českých zemích.

V 70. letech 19. stol. skupina glucholazských občanů založila Promenádní spolek (*Promenadeverein*), který si stanovil za cíl získat pro **Glucholazy** statut lázeňského města. Za tímto účelem byla celá Přední kupa (*Holzberg – Vorder Kuppe*) pokryta sítí vycházkových tras, přičemž nejkrásnější vedla okolo řeky Bělá. Začínala již u potoka Młynówka, kde stál obrovský pomník císaře Viléma, dále promenáda (*Promenadenstrasse*) vedla východním směrem k úpatí Přední kupy, kde – speciálně pro zvýšení její atraktivity – byla znovu otevřena zaniklá Bělská štola. Dále bylo možné po svahu kopce dojít až do Mikulovic (*Niklasdorf*). V roce 1876 vznikla také atraktivní promenáda spojující lesní rybníčky a řadu menších pramenů. Jeden z nich, nacházející se na počátku nejkratší cesty na Přední kupu, dostal jméno k uctění nedávného vítězství v prusko-francouzské válce *Sedanwiese*.

První lázeňský objekt byl postaven v roce 1877 na místě tehdejšího bělidla příze. Jeho majitelem byl Carl Juppe, proto budova nesla jeho jméno *Juppebad* (dnešní hotel *Sudety*). V těchto lázních byly především uplatňovány kúry podle vzoru Vincenze Priessnitze a Sebastiana Kneippa a léčily se zde mj. obezita, neurózy a chudokrevnost. V roce 1882 se otevřel druhý vodoléčebný ústav *Ferdinandsbad* (dnešní středisko *Skowronek* na *Andersově ul.*). Po mnoho let byl nejpopulárnějším vodoléčebným ústavem v Glucholazech. Okázalost mohutné stavby ve švýcarském stylu zvýrazňovalo navíc její malebné umístění v záhybu řeky pod zalesněnými svahy Přední kupy. Lázeňští hosté si zde oblíbili zejména širokou verandu, odkud se jim otevíral nádherný výhled na hory.

straße eröffnet der Młynówka-Bach, an dem ein Kaiser-Wilhelm-Denkmal stand, weiter führte die Promenadenstraße bis zum westlichen Fuß des Holzberges, wo zur Attraktivitätssteigerung der stillgelegte Stollen in Bielau angebohrt wurde. Entlang des Holzberges konnte man auch Mikulovic erreichen. Im Jahre 1876 entstand eine genauso attraktive Promenade, die die Waldteiche und mehrere kleine Quellen verband. Eine von ihnen, die am Anfang des kürzesten Weges auf den Holzberg lokalisiert war, erhielt zum Gedenken an den jüngsten Sieg im preußisch-französischen Krieg den Namen *Sedanwiese*. Das erste Kurhotel wurde im Jahre 1877 an der Stelle der bisherigen Garnbleiche erbaut. Sein Eigentümer hieß Carl Juppe, deshalb wurde das Hotel als *Juppebad* (jetzt *Sudety-Hotel*) bezeichnet. In dieser Kurstätte wurden vor allem die von Vincent Priessnitz und Sebastian Kneip bearbeiteten Heilmethoden angewendet. Behandelt wurden unter anderem Fettsucht, Nervenschmerzen, Blutarmut. Im Jahre 1882 wurde das zweite Heilbad (*Ferdinandsbad* jetzt „*Skowronek*“-Hotel an der ul. Andersa) eröffnet. Über lange Jahre hindurch war es das populärste Heilbad in Bad Ziegenhals. Das imposante Gebäude, das im schweizerischen Stil errichtet wurde, wurde durch seine malerische Lokalisierung an einem Flussdurchbruch und der bewaldeten Hänge des Holzberges unterstrichen. Die Kurgäste hatten die dortige breite Terrasse besonders gern, von der aus sich ein herrlicher Blick auf die Berge erstreckte. Die weiteren Kurorte entstanden in den 90er Jahren des 19. und am Anfang des 20. Jahrhunderts. Im Jahre 1891 schuf man das *Franzensbad* (jetzt ein leeres Gebäude eines alten Krankenhauses des Innenministeriums). Ein Jahr später wurde fast gegenüber dem *Franzensbad* die weitere Badean-

Rok później niemal naprzeciw *Franzensbadu* powstał zakład kąpielowy *Wilhelmsbad* (dzisiejszy Dom Wczasowy „Polonia”). Tutaj stosowano głównie metody Priessnitz, a dla jak najlepszej opieki nad kuracjuszami, z głębi Niemiec ściągnięto przeszkolonych kąpielowych. Dalsze obiekty uzdrowiskowe powstawały wzdłuż leśnej drogi prowadzącej w górę podnóża Przedniej Kopy (obecnie ul. Parkowa). W 1902 r. Hans Arnold Ehrich wybudował sanatorium *Sanitas* (dzisiaj Zakład Opiekuńczo Lecznicy), liczące 39 pokoi. Leczone tam głównie otyłość i gruźlicę, dlatego dieta kuracyjna składała się głównie z: kefiru, jarzyn i herbaty. W 1899 r. przy tzw. „Górnym stawku” wybudowano pensjonat *Waldesruh*. W 1908 r. zakupił je wieloletni prezydent niemieckiego parlamentu Reichstagu i właściciel wielu śląskich kopalń i hut – Franz von Ballestrem. Okazją stała się rocznica „złotych godów” hrabiowskiej pary. W budynku znajdowały się nowoczesnie urządzone pokoje z centralnym ogrzewaniem i światłem elektrycznym, sala balowa, dobra kuchnia i wanny do kąpieli. Ośrodek zajmował powierzchnię 11 hektarów, na co składały się również; pobliski las, polany a także staw graniczący z budynkiem ośrodka. Powojenna popularność Głuchołaz jako miejscowości wypoczynkowej, wśród górników i hutników byłych zakładów hrabiego Ballestrema, była niczym innym jak właśnie kontynuacją socjalnej opieki hrabiego i sponsorowanych turnusów w Głuchołazach. Najpóźniej powstało sanatorium *Waldfrieden* (dzisiejszy oddział Rehabilitacji Kardiologicznej i Psychosomatyki). Wspaniała, stylowa budowla, przypominająca nieco wzniesiony na wzgórzach zamek, powstała dzięki staraniom lekarza uzdrowiskowego dr Emila Jirzika

Dalsi sanatoria vznikala v 90. letech 19. století a počátkem 20. století. V roce 1891 vznikl Franzesbad (dnes opuštěná budova bývalé nemocnice ministerstva vnitra), o rok později téměř naproti ní vznikl vodoléčebný ústav Wilhelmsbad (dnešní rekreační zařízení Polonia). Uplatňovaly se zde hlavně Priessnitzovy metody a pro zajištění nejlepší péče o pacienty byli z Německa získáni proškolení lázeňští. Další lázeňské objekty vyrůstaly podél lesní cesty vedoucí k úpatí Přední kopy (nyní Parková ul.). V roce 1902 Hans Arnold Ehrich vybuodoval sanatorium Sanitas (dnes léčebné zařízení Zakład Opiekuńczo Lecznicy) s 39 pokoji. Léčila se zde zejména obezita a tuberkulóza, a proto byly základem lázeňské diety hlavně kefir, zelenina a čaj. V roce 1899 byl při tzv. Horním rybníčku postaven penzionát Waldesruh. V roce 1908 ho koupil u příležitosti své zlaté svatby dlouholetý předseda německého říšského sněmu a majitel mnoha slezských dolů a hutí Franz von Ballestrem. V budově se nacházely moderně zařízené pokoje s ústředním topením a elektrickým osvětlením, plesový sál, kvalitně vybavená kuchyně a vany ke koupelím. Středisko se rozkládalo na rozloze 11 hektarů, včetně lesa, palouku a rybníku v jeho blízkosti. Pro horníky a hutníky bývalých podniků hraběte Ballestrema nebyla poválečná popularita Glucholaz jako rekreačního místa ničím jiným než pokračováním sociální péče a hrabětem sponzorovaných pobytů v lázních. Jako poslední vzniklo sanatorium Waldfrieden (dnešní kardiologické a psychosomatické rehabilitační oddělení). Krásná, stylová stavba, vyhlížející jako hrad na vrcholu hory, vznikla z iniciativy lázeňského lékaře Dr. Emila Jirzika v roce 1906. Sanatorium ležící v ideálně tichém a klidném místě

stalt das *Wilhelmsbad* (jetzt das Urlaubshim „Polonia“) gegründet. Hier wurden vor allem die Heilmethoden von Priessnitz eingesetzt. Um den Patienten die beste Pflege zu gewähren, wurden aus weit entfernten Teilen Deutschlands professionelle Pflegekräfte eingeführt. Weitere Kurhäuser entstanden entlang eines Waldweges, der oberhalb des Holzberg-Fußes (derzeit ul. Parkowa) verlief. Im Jahre 1902 errichtete Hans Arnold Ehrich die Kurstätte *Sanitas* (jetzt die Pflege- und Heilanstalt), die aus 39 Zimmern bestand. Dort wurden vor allem Fettsucht und Tuberkulose behandelt, deshalb basierte die dortige Diät vor allem auf Kefir, Gemüse und Tee.

An dem so genannten „Oberen Teich“ wurde im Jahre 1899 das Ferienheim *Waldesruh* errichtet. Im Jahre 1908 erwarb es der langjährige Reichstagspräsident und Besitzer mehrerer schlesischer Bergwerke und Hüttenwerke, Franz von Bellestrem. Der Anlass war die Goldene Hochzeit des Grafenehepaares. In dem Gebäude befanden sich modern eingerichtete Zimmer mit Zentralheizung und Strom, ein Ballraum, eine Küche und Badewannen. Der Komplex nahm eine Fläche von 11 Hektar ein und umfasste außerdem noch ein Waldgebiet, Waldlichtungen sowie einen Teich, der an das Ferienheim grenzte. Die anhaltende Popularität von Ziegenhals als ein Urlaubsziel für die Arbeitnehmer der alten Berg- und Hüttenwerke von Graf Bellestrem zeugt davon, dass die Sozialpflege und das Erholungsangebot in Ziegenhals fortgesetzt wurden. Zuletzt entstand das Kurheim *Waldfrieden* (derzeit eine Abteilung für kardiologische Rehabilitation und Psychosomatik). Das Bauwerk, das an ein Hügel Schloss erinnert, wurde auf Bestrebungen des Kurarztes Dr. Emil Jizik im Jahre 1906 freigegeben. Die Lage in einer stillvol-

w 1906 r. Położone w idealnie ci-
chym i spokojnym miejscu sanato-
rium, sprzyjało w zwalczaniu leczo-
nych tutaj głównie chorób nerwico-
wych. Był to jedyny w Głucholazach
ośrodek, gdzie leczono coraz czę-
stszemu wówczas uzależnienia od: morfi-
ny, kokainy i alkoholu.

Imponująco przedstawia się lista
chorób leczonych w Bad Ziegen-
hals: neurastenia, melancholia, hi-
steria, hipochondria, lekkie przy-
padki obłądki i inne choroby umy-
słowe, zanik rdzenia, paraliż, impo-
tencja, niedokrwistość, dzisiaj już
nie znana blednica, choroba Base-
dowa, choroba Św. Wita (inaczej
płaszawica), reumatyzm, artretyzm,
kamienie nerkowe, cukrzyca, cho-
roby żołądka, pęcherza, zaburzenia
trawienia, chroniczne zaparcia
i biegunki, żółtaczkę, kamienie żół-
ciowe, choroby kobiece, sercowe
i płucne, żylaki, dolegliwości hemo-
roidalne, zapalenie stawów, choro-
by skórne. Leczono tu wreszcie re-
konwalescentów po rozmaitych za-
biegach chirurgicznych, tudzież lu-
dzi po przebytych właśnie choro-
bach narządów wewnętrznych.

Schroniska

i wieże widokowe

Przełom w rozwoju turystyki na
pograniczu nisko-jesenickim na-
stąpił w 1881 r., kiedy to w Je-
seníku, 26 kwietnia, powołano do
życia Morawsko-Śląskie Sudeckie
Towarzystwo Górskie (*Mährisch-
Schlesischer Sudetengebirgsverein
MSSGV*). Było to najstarsze stowa-
rzyszenie turystyczne powstałe na
terenie dzisiejszej Republiki Cze-
skiej. Inicjatorem utworzenia towa-
rzystwa był notariusz Edmund Ru-
dolph, a pierwszym prezesem zo-
stał Johann Ripper, zięć V. Pries-
snitza, któremu już wtedy udało się
połączyć tradycyjne metody lecni-
cze Priessnitza z nowoczesną erą ży-

sloužilo k léčení zejména nervových
poruch. Navíc to byl v Gluchola-
zech jediný ústav, kde se léčily stále
častější závislosti na morfiu, kokai-
nu a alkoholu.

Seznam nemocí léčených v glu-
cholazských lázních je impozantní
– neurastenie, melancholie, hyste-
rie, hypochondrie, lehké případy
pomatenosti a jiné psychické cho-
roby, vysychání míchy, paralýza,
impotence, chudokrevnost, dnes
již neexistující blednička, Basedo-
wova nemoc, tanec sv. Víta, revma-
tismus, artritida, ledvinové kame-
ny, cukrovka, nemoci žaludku,
střev, močového měchýře, poruchy
trávení, chronické zácpy a průjmy,
žloutenka, žlučové kameny, ženské
choroby, srdeční a plicní onemoc-
nění, křečové žíly, hemeroidy, zá-
něty kloubů a kožní onemocnění.
Léčili se zde rekonvalescenti po
různých chirurgických zásazích
i lidé, kteří prodělali onemocnění
vnitřních orgánů.

Chaty a rozhledny

Přelomem v rozvoji turistiky nis-
ko-jesenického pohraničí se stal 26.
duben 1881, kdy byl v Jeseníku zalo-
žen Moravsko-slezský sudetský hor-
ských spolek (*Mährisch-Schlesischer
Sudetengebirgsverein, MSSGV*) jako
nejstarší turistický spolek založený
na dnešním území České republiky.
Iniciátorem vzniku spolku byl notář
Edmund Rudolph a jeho prvním
předsedou Johann Ripper, zeť V. Pries-
snitze, který dokázal propojit Pries-
snitzův odkaz s požadavky moder-
ní doby. Na přelomu 19. a 20. století
měl spolek několik tisíc členů. Ihned
v roce svého založení začal vydávat
časopis *Altwater*, který úspěšně pro-
pagoval turistiku v Jeseníkách. Spo-
lek postavil či přestavěl celkem 12
horských chat a 3 rozhledny na dneš-
ním českém, jednu chatu a dvě roz-
hledny na dnešním polském území.

len Umgebung trug zur Bekämp-
fung der meisten hier therapierten
Nervenkrankheiten bei. Dies war
auch das einzige Zentrum in Ziegen-
hals, in dem eine damals ziemlich
häufig auftretende Abhängigkeit von
Morphin, Kokain und Alkohol be-
handelt wurde.

Verblüffend lang ist die Liste der
in Bad Ziegenhals therapierten
Krankheiten: Neurasthenie, Melan-
cholie, Hysterie, Hypochondrie, le-
ichte Geistesumnachtungen und an-
dere Geisteskrankheiten, Rücken-
marksschwund, Lähmung, Impo-
tenz, Blutarmut, die Basedow'sche
Krankheit, Veitstanz (Chorea), Rheu-
matismus, Gelenkentzündung, Nie-
rensteine, Zuckerkrankheit, Magen-
krankheiten, Gallenblasekran-
kheiten, Verdauungsstörungen, chro-
nische Stuhlerkrankungen und
Durchfälle, Gelbsucht, Gallensteine,
Frauenkrankheiten, Herz- und Lun-
genkrankheiten, Krampfadern,
Hämorrhoiden, Hautkrankheiten.
Schließlich stellten hier Rekonvale-
szente ihre Gesundheit wieder her,
die verschiedene chirurgische Ope-
rationen überstanden haben.

Bergheime

und Aussichtstürme

Ein Wendepunkt in der Entwic-
klung des Fremdenverkehrs in dem
Grenzgebiet zwischen Neisse und Je-
senik trat im Jahre 1881 ein, als in Je-
senik am 26. April der Mährisch-
Schlesische Sudetengebirgsverein
ins Leben gerufen wurde. Das war
der älteste Verband für Fremdenver-
kehr, der in der heutigen Tschechi-
schen Republik entstand. Sein Grün-
der war der Notar Edmund Rudolph,
zum Hauptvorsitzenden wurde Jo-
hann Ripper, der Schwiegersohn von
Priessnitz, gewählt. Letzterer schaffte
es damals, die traditionellen Behan-
dlungsmethoden von Priessnitz an
die Gegenwart anzupassen. Ende des

cia. Na przełomie XIX i XX wieku stowarzyszenie liczyło blisko tysiąc członków. Jeszcze w roku powstania rozpoczęło wydawanie własnego czasopisma „Altwater”, które propagowało turystykę w Jeseníkách. MSSGV postawiło lub przebudowało w sumie 12 schronisk górskich i 3 wieże widokowe na obecnym terytorium czeskim, oraz jedno schronisko i dwie wieże po stronie polskiej.

Najstarszym schroniskiem towarzystwa było „**Schronisko Jerzego na Šeráku**” (*Georg-Schutzhaus am Hochschar*, 1323 m n.p.m.), powstało w roku 1888, niedaleko trasy przechodzącej przez wierzchowinę masywu Keprnika. Była to drewniana chata z wieżyczką. Swą nazwę zawdzięczała wrocławskiemu biskupowi, kardynałowi Georgowi Koppowi. Kiedy w lutym 1893 r. spłonęło, odbudowano je po roku, już jako kamienną budowlę, posiadającą 12 pokoi i restaurację. Jeszcze przed I wojną światową zostało przystosowane do turystyki zimowej. W roku 1926 schronisko rozbudowano i zmodernizowano, dzięki czemu miało już 26 pokoi, noclegownię i werandę. W czasach socjalizmu służyło głównie jako restauracja i należało do najczęściej odwiedzanych w Jeseníkách, zwłaszcza po wybudowaniu kolejki linowej. Od roku 1992, znajduje się w prywatnych rękach spełniając wymagania nawet najwybredniejszej klienteli.

W roku 1903 MSSGV zakupiło zajazd przy gościńcu na przełęczy **Červenohorské sedlo** (*Roter Berg* 1011 m n.p.m.). Stworzono tam centrum zarówno turystyki pieszej jak i narciarstwa. Wraz z rozwojem komunikacji samochodowej stale zwiększała się ilość gości, dla których zaczęło brakować miejsc. W roku 1910 wybudowano nowy budynek noclegowy. Zapisanie kolejnej tamtejszej parceli, w testamencie M. Schreibera, właściciela huty szkła

Nejstarší spolkovou chatou byla **Jiřího chata na Šeráku** (*Georg-Schutzhaus am Hochschar*, 1323 m n. m.) postavená nedaleko hřebenové cesty v roce 1888 ve formě dřevěné chaty s věžičkou. Nesla jméno po kardinálu Georgu Koppovi, vratislavském biskupovi. Když v únoru 1893 vyhořela, byla po roce obnovena jako kamenná budova, která měla restaurační místnosti a 12 pokojů. Ještě před 1. světovou válkou byla zařízena i pro zimní turistiku. V roce 1926 byla chata rozšířena o verandu a modernizována, k dispozici bylo 26 pokojů a noclehárna. V období socialismu přešla do péče podniku Restaurace a jídelny a patřila k nejnavštěvovanějším chatám v Jeseníkách, zvláště po vybudování dvou lanovek. Od roku 1992 je chata v soukromých rukou a uspokojuje i náročnější klientelu.

V roce 1903 koupil MSSGV původní zájezdní hostinec na **Červenohorském sedle** (*Roter Berg*, 1011 m n. m.) a vytvořil z něj centrum pěší turistiky a lyžování. S rozvojem automobilizmu přibýli noví návštěvníci a ubytovací kapacity již nedostačovaly. Proto byla v roce 1910 postavena nová ubytovna. Závět majitele sklárny v Rapotíně M. Schreibera umožnila roku 1917 přistavět ještě jednu chatu. Za 2. světové války sloužily chaty armádě, poté z nich vznikly odborářské zotavovny. Po mnoha dílčích přestavbách byly původní budovy strženy a v roce 1993 vznikl na jejich místě komplex OREA.

Zásluhou J. Rippera byl vytvořen důmyslný systém značení turistických tras dvoubarevnými kosočtverci. Celkem bylo v celé oblasti Jeseníků vyznačeno 2 000 km cest, které vedly okolo celé řady chat a útulen. Jen na hlavní jesenícké hřebenové túře se dalo projít od **Skřítku** (*Berggeist*) přes **Alfrédovu chatu** (*Alfredshütte*), **Františkovu**

19. und Anfang des 20. Jahrhunderts zählte der Verein ca. tausend Mitglieder. Noch im Gründungsjahr brachte er die Zeitschrift „Altwater” heraus, die den Fremdenverkehr in Jeseník propagierte. Der MSSGV errichtete insgesamt zwölf Herbergen und drei Aussichtstürme auf heute tschechischem Gebiet sowie eine Herberge und zwei Aussichtstürme auf polnischer Grenzseite.

Die älteste Herberge des Vereins war das **Georg-Schutzhaus am Hochschar** (1323 m ü. d. M.), das 1888 am Bergweg errichtet wurde, der wiederum durch den Bergrücken des Keprnik-Gebirges verlief. Das Schutzhaus war eine Holzhütte mit Aussichtsturm. Seinen Namen verdankt es dem Breslauer Bischof, Kardinal Georg Kopp. Nachdem die Berghütte im Jahre 1893 in Flammen aufgegangen war, wurde sie innerhalb eines Jahres wiederaufgebaut – diesmal als Steinbauwerk, das mit zwölf Zimmern und einem Restaurant ausgestattet war. Noch vor dem Ersten Weltkrieg wurde das Schutzhaus der Wintersporttouristik angepasst. 1926 wurde es ausgebaut und modernisiert, so dass es 26 Zimmer, einen Übernachtungsraum und eine Veranda besaß. Im Sozialismus stand es vor allem als Restaurant zur Verfügung und gehörte zu den meist besuchten Ferienheimen in Jeseník, nicht zuletzt nach der Errichtung einer Bergbahn. Seit 1992 ist das Schutzhaus in Privatbesitz und befriedigt Ansprüche selbst einer verwöhnten Klientel.

Im Jahre 1903 erwarb der MSSGV ein Gasthaus in der Bergenge von **Červenohorské sedlo** (*Roter Berg* 1011 m ü. d. M.). Dort wurde ein Zentrum für Bergwanderungen und Schlittschuhsport gegründet. Parallel zur Entwicklung des Autoverkehrs stieg die Zahl von Gästen ständig an, so dass es schließlich an Platz zu mangeln begann. Im Jahre 1910 wur-

w Rapotínie, pozwoliło na wybudowanie jeszcze jednego schroniska, które powstało w 1917 r. Podczas II wojny światowej wszystkie służyły niemieckiej armii, później służyły jako domy wypoczynkowe związków zawodowych. Po wielu przebudowach znalazły się w nienajlepszym stanie, a wreszcie na ich bazie w 1993 roku powstał kompleks „OREA”.

Dzięki J. Ripperowi powstał system znakowania tras turystycznych dwukolorowymi rombami. W ten sposób, na terenie całych Jeseníkův, wyznakowało 2 000 km szlaków, prowadzących przez szereg schronisk i turystycznych schronów. Tylko na trasie prowadzącej wierzchowiną głównej części Jeseníkův można było przejść od; schroniska na **Skřítku**, przez **Alfredkę** (cz. Alfrédovu chatu), **Owczarnię** (cz. Ovčárnu), **Barborku**, **Kursovní chatu**, do **Poštovní chaty na Pradziadzie**, dalej przez **Szwajcarkę** na **Červenohorské sedlo**. Stąd grzbietem na **Šerák** przez schronisko **Vřesová studnia**, stojącym opodal kaplicy pątniczej. Dalej można było dojść szlakiem na **Śnieżnik Kłodzki**, przechodząc przez schronisko **Paprsek**. Następnie dochodząc do **Lichtensteinów** na Śnieżniku, szlak prowadził do schroniska **Návrší**, skąd schodziło się do **Starého Města** pod Śnieżnikiem.

Po niemieckiej, dzisiaj polskiej stronie granicy, jeszcze w 1881 r., powstała sekcja MSSGV w Glucho-

myslivnu (*Franzens Jagdhaus*), **Ovčárnu** (*Schäferei*), **Barborku**, **Kursovní chatu**, **Poštovní chatu na Pradědu** (*Altvater*), dále od **Švýčárny** (*Schweizerei*) na **Červenohorské sedlo** (*Roter Berg Sattel*). Odtud po hřebenovce na **Šerák** (*Hochschar*) či k chatě **Vřesová studánka** (*Heidebrünnl*) s vyhlášeným poutním místem. Kdybychom pokračovali v cestě na **Králický Sněžník** (*Grulich/Spieglitzer Schneeberg*), dostali bychom se k chatě **Paprsek** (*Schlesierhaus*). Od **Lichtenštejnovy chaty** (*Lichtenstein Schutzhaus*) na Králickém Sněžniku pokračovala cesta k chatě **Návrší** (*Sennhüttenbaude*) a do **Starého Města** pod Sněžníkem (*Mährisch Altstadt*).

Na německé, dnešní polské straně státní hranice vznikla ještě roku 1881 sekcje MSSGV v Glucholazech a o rok později v Nise. Jen po dva roky vyvíjela svou činnost sekcje v Otmuchově (od 1896), aby ji obnovila roku 1931. V Pačkově působila sekcje MSSGV od roku 1908. Celkem na německé straně státních hranic působilo 25 sekcí spolku. Politické změny po 1. světové válce si vynutily vytvoření Slezského sudetského horského spolku (*Schlesischer Sudetengebirgsverein*, SSGV) se sídlem v Nise. Jeho nejhlavnějším úkolem bylo zajištění bezpečnosti turistů v horách pomocí značených tras. Nejprve je označovali velkými dřevěnými tabulemi a až v roce 1893 přešli na značení dvoubarev-

de ein neues Übernachtungsgebäude errichtet. Da im Testament von M. Schreiber, dem Besitzer eines Glashüttenwerkes in Rapotin, noch ein Grundstück verschrieben war, konnte man 1917 eine weitere Herberge erbauen. Während des Zweiten Weltkrieges nahmen alle erwähnten Schutzheime die deutsche Armee in Anspruch. Danach standen sie als Erholungsstätten für Gewerkschaften zur Verfügung. Nach mehreren Modernisierungen gerieten sie letzten Endes in Verfall. An ihrer Stelle entstand 1993 der Komplex „Orea”.

Dank J. Ripper wurde ein Beschilderungssystem von Wanderwegen mit zweifarbigen Rauten erwirkt. So wurden in Jesenik ca. 2 000 km Wanderwege beschriftet, die zu mehreren Herbergen und Berghütten führen. Nur über einen einzigen Wanderweg, der im oberen Teil des Zentrums von Jesenik verläuft, kann man von der Herberge **Berggeist** ab, über die Herbergen **Alfredshütte**, **Franzens Jagdhaus**, **Schäferei** das Schutzhaus auf dem **Altvater** und weiter noch über die **Schweizerei**, **Roter Berg Sattel** erreichen. Und später noch den **Hochschar** am Berghaus **Heidebrünnl**, das in der Nähe einer Pilgerkapelle stand. Von da aus kann man auf den **Grulich/Spieglitzer Schneeberg** am Berghaus **Schlesierhaus** klettern. An dem **Lichtenstein Schutzhaus** auf dem Schneeberg führt der Bergweg zum Bergheim **Sennhüttenbaude** und von dort geht

łazach, a rok później w Nysie. Od 1896 roku kolejna sekcja powstała w Otmuchowie, jednak już po dwóch latach zawiesiła swą działalność aż do roku 1931. Natomiast od 1908 r. sekcja MSSGV działała w Paczkowie. W sumie po niemieckiej stronie granicy działało 25 jego sekcji. Zmiany polityczne, jakie nastąpiły po pierwszej wojnie światowej, wymusiły utworzenie śląskiego Sudeckiego Towarzystwa Górskiego (Schlesischer Sudetengebirgsverein SSGV) z siedzibą w Nysie. Jednym z najistotniejszych jego zadań było zapewnienie bezpieczeństwa turystom w górach, głównie poprzez wytyczenie i oznakowanie specjalnych szlaków. Początkowo znakowano je dużymi drewnianymi tabliczkami, a od 1893 r. dwukolorowymi rombami. Góry Opawskie niemal w całości wyznakowała prudnicka sekcja MSSGV, gdyż Głuchołazy skupiły się głównie na masywie Góry Parkowej. W 1937 r. przez ziemie nyską wyznakowano tzw. szlak długodystansowy Saara – Śląsk. Przechodził on przez; Paczków – Jasienicę Dolną – Otmuchów – Wójcice – Głębinów – Nyse – Białą Nyską – Morów – Kamienną Górę – Biskupów – Głuchołazy – Górę Parkową – Konradów – Jarnołtówek – Pokrzywną – Dolinę Bystrego Potoku na Biskupią Kopę i dalej przez Dębowiec do Prudnika. Towarzystwo od początku czyniło wszelkie starania o jak najszybsze rozpropagowanie turystycznych walorów Jeseników. Jednym z pomysłów na to była budowa wież widokowych usytuowanych na szczytach, lub tuż pod nimi, najważniejszych jesenickich masywów. Podobnie jak przy budowie górskich schronisk, tak i w tym przypadku realizację tych zamierzeń uzależniano od pomocy właścicieli tutejszych lasów, głównie biskupów wrocławskich i książąt Liechtenstein. Początkowo stawia-

nyimi kosočtverci. Téměř celou Zlatohorskou vrchovinu (*Góry Opawskie*) vyznačila prudnická sekce MSSGV, když glucholazští turisté se soustředili na značení Góry parkowej (*Holzberg*). V roce 1937 Niskem procházela turistická dálnice Sársko – Slezsko, která vedla přes Pačkov – Otmuchov – Nisu – Kamennou Horu (*Landeshut, Kamienna Góra*) – Glucholazy – Suché Kunětice (*Dür Kunzendorf, Konradów*) – Arnoldsdorf (*Jarnołtówek*) – Biskupskou kupu do Prudniku (*Neustadt*).

Spolek se od samého začátku snažil o maximální propagaci turistické hodnoty Jeseníků. Jedním z nápadů v tomto směru bylo zřízení vyhlídkových věží na vrcholech, nebo těsně pod nimi, nejdůležitějších jesenických hor. V tomto případě, podobně jako u výstavby horských chat, realizace závisela na pomoci majitelů zdejších lesů, hlavně vřatislavských biskupů a knížat z Lichtenštejnu. Z počátku byly stavěny jednoduché provizorní dřevěné věže, ale rostoucí prestiž spolku a zejména rok od roku narůstající počet turistů si vynutily stavbu pevných kamenných rozhleden.

Dne 9. 7. 1890 zlatohorská sekce MSSGV zpřístupnila na vrcholu **Biskupské kupy** (*Bischofskoppe*, 890

man zu **Mährisch Altstadt** am Fusse des Glatzer Schneeberges.

Auf der ehemals deutschen und jetzt polnischen Seite der Grenze entstand noch im Jahre 1881 eine Abteilung des MSSGV in Ziegenhals, und ein Jahr später in Neisse. Seit 1896 entstand eine weitere Abteilung in Ottmochau, die jedoch schon zwei Jahre später ihre Tätigkeit bis zum Jahre 1931 einstellte. Seit 1908 war dagegen eine MSSGV-Abteilung in Patschkau aktiv. Insgesamt besaß der Verein auf der deutschen Grenzseite 25 Abteilungen. Die politischen Umwälzungen, die nach dem Ersten Krieg erfolgten, trugen zur Zwangsgründung des Schlesischen Sudetengebirgsvereins (SSGV) mit Sitz in Neisse bei. Eine der wichtigsten Aufgaben, die er verfolgte, war die Schutzleistung für Berggäste, die besonders durch die Beschriftung und Beschilderung der Wanderwege zum Ausdruck kam. Zunächst wurden große Holztafeln und dann seit 1893 zweifarbige Rauten aufgestellt. Das Oppagebirge wurde vor allem von der MSSGV-Abteilung in Neustadt markiert, da die Abteilung Bad Ziegenhals sich mit dem Chrobry-Berg- hül gel befasste. Im Jahre 1937 wurde durch das Neisser Land der so genannte Langstreckenweg Saara-Schlesien festgelegt. Er führte über Patschkau, Nieder Hermsdorf, Ottmachau, Woitz, Glumpenau, Neisse, Bielau, Mohrau, Landeshut, Bischofswalde, Ziegenhals, den Chrobry-Berg, Dürr Kunzendorf, Arnoldsdorf, Wildgrund, Dolina Bystrego Potoku zur Bischofskoppe und dann durch Dembowetz nach Neustadt. Der Verein unternahm von Anfang an mehrere Bestrebungen, um die touristischen Qualitäten von Jesenik erfolgreich zu bewerben. Eine Idee war dabei der Bau von Aussichtstürmen auf den Bergspitzen oder an den wichtigsten Gebirgsgruppen bei Jesenik. Wie bei der Er-

no, bowiem zwykle prowizoryczne wieże drewniane, jednak rosnący prestiż Towarzystwa, a przede wszystkim rosnący z każdym rokiem ruch turystycznych, zmuszały do zastępowania ich solidnymi wieżami kamiennymi.

9 lipca 1890 r. zlatohorska sekcja MSSGV uruchomiła na szczyt **Kopy Biskupiej** drewnianą wieżę widokową. Była to pierwsza tego typu budowla w całych Jeseníkách. Miała 13 metrów wysokości, była dwa metry niższa od pierwotnych założení, a składała się z sześciu kondygnacji, w kształcie ściętego ostrosłupa. Roztaczała się wspaniała panorama na całe Jeseníki, łącznie z ich najwyższym szczytem Pradziadem, na położone „u jej stóp” Zlaté Hory, Rychlebské hory a przy niekoniernie nawet dobrej pogodzie na wznoszący się za nimi Šněžník. Od strony niemieckiej doskonale widoczne były: Głucholazy, Nysa i Prudník, a kiedy sprzyjała pogoda z łatwością można było zobaczyć zarysy Wrocławia i Opola oraz rysujące się na horyzoncie wzniesienia Šléžy, Góry Św. Anny i Beskidów. W 1895 roku wieża została uszkodzona w czasie burzy i nie doczekała już następnego sezonu, gdyż ze względów bezpieczeństwa musiała być rozebrana na przedwiośniu 1896 r. Postanowiono wykorzystać fakt, że w 1898 roku, w całej monarchii austriacko – węgierskiej obchodzone będzie półwiecze panowania cesarza Franciszka Józefa I. Wówczas też wymyślono aby nowej wieży nadać nazwę *Franz Josef Warte*. Nowa kamienna wieża była o pięć metrów wyższa od poprzedniej, miała 18 metrów wysokości i zbudowana była w kształcie walca. Została uroczystie otwarta już 26 sierpnia 1898 r. Turyści nie mieli jednak możliwości zjedzenia tutaj ciepłego posiłku, nie mówiąc już o ewentualnym noclegu. Aby zmie-

m n. m.) dřevěnou vyhlídkovou věž. Byla to první stavba tohoto druhu v celých Jeseníkách. Byla vysoká 13 m, tedy o dva metry nižší, než se plánovalo, a tvořilo ji šest pater ve tvaru komolého jehlanu. Z jejího vrcholu byl nádherný panoramatický výhled na celé Jeseníky, s jejich nejvyšším vrcholem Pradědem, na Zlaté Hory, Rychlebské hory a při dobrém počasí v dálce i na Králický Šněžník. Na německé straně byly dobře vidět Glucholazy, Nisa i Prudník a když počasí přálo, bylo možno zahlédnout siluetu Vratislavi a Opole a na horizontu obrysy Šléžy (*Zobtenberg*, 718 m), Hory sv. Anny (*Annaberg*, 647 m) a Beskyd. V roce 1895 bouře věž poškodila natolik, že se příští sezony nedočkala a musela být na jaře 1896 z bezpečnostních důvodů rozebrána. Blížící se rok 1898, který byl v celé rakousko-uherské monarchii slaven jako půlstoletí vlády císaře Františka Josefa I., byl podnětem pro stavbu nové věže, která by nesla jeho jméno *Franz Josef Warte*. Nová věž byla kamenná, válcovitého tvaru a o 5 metrů vyšší než předchozí, měla 18 m. Rozhledna byla slavnostně otevřena již 26. 8. 1898.

Počet návštěvníků Biskupské kupy vzrostl díky věži několikanásobně. Turisté však neměli možnost dát si tu teplé jídlo, o eventuální možnosti přespání ani nemluvě. Pro zlepšení situace se Franz Rudolf, radní obce Petrovice (*Petersdorf*), ležící na druhé straně Biskupské kupy, rozhodl postavit na vrcholu obyčejný hostinec, kde by se mohl každý posilnit a přenocovat. U c.k. okresního úřadu v Krnově se mu velmi rychle podařilo vyřídit koncesi pro tuto živnost. Díky tomu již v srpnu 1892 postavil vedle věže provizorní stavbu. Oficiální otevření turistické chaty proběhlo v neděli 6. 8. 1893 a na počest svého stavitelky byla pojmenována *Rudolfsheim*.

richtung der Berghütten, so war auch jetzt die Umsetzung dieser Vorhaben auf Mitwirkung von Eigentümern der hiesigen Wälder abgestimmt, d.h. vor allem der Breslauer Bischöfe und der Fürsten von Liechtenstein. Anfänglich wurden nur einfache vorläufige Holzaussichtstürme gebaut aber die von Jahr zu Jahr zunehmende Bedeutung des Vereins veranlasste die Leitkräfte, sie durch Steintürme zu ersetzen.

Am 9. Juli 1890 übergab die MSSGV-Abteilung Zlate Hory auf der Bergspitze der **Bischofskoppe** einen Holzaussichtsturm zur Nutzung. Er war das erste Bauwerk dieser Art in Jeseník. Der Turm war 13 m hoch und damit noch zwei Meter höher als geplant, er bestand aus sechs Stockwerken und erhielt die Form eines Pyramidenstumpfs. Er bot eine wunderschöne Aussicht auf ganz Jeseník einschließlich des Altvater-Gebirges und das an seinem Fusse gelegene Zlate Hory und Rychlebské hory (Reichensteiner Gebirge), bei günstigem Wetter bis in das Glatzer Schneegebirge. Von deutscher Seite her waren Ziegenhals, Neisse und Neustadt sichtbar. Bei schönem Wetter konnte man problemlos die Stadtkonturen von Breslau und Oppeln erblicken, sowie am Horizont hervortretende Bergspitzen des Zobten, des Annabergs und der Beskiden. Im Jahre 1895 wurde der Turm bei einem Gewitter beschädigt und musste aus Sicherheitsgründen im Frühling 1896 abgebrochen werden. Als 1898 die österreichisch-ungarische Monarchie die 50-jährige Herrschaft von Kaiser Franz Joseph I. feierte, kam man auf die Idee, den neuen Aussichtsturm als *Franz Josef Warte* zu benennen. Der Steinturm war fünf Meter höher (insgesamt 18 m) als der alte und hatte eine zylindrische Form. Feierlich eröffnet wurde er am 26. August 1898. Allerdings konnten die Besucher hier kein Essen bekommen, von einer

nić tę nieciekawą sytuację, radny z Petrovic, położonych po drugiej stronie Kopy – Franz Rudolf, postanowił wybudować nieopodal szczytu zwyczajny gościniec, w którym każdy mógłby się posilić i przemocować. Bardzo szybko udało mu się załatwić, w cesarsko – królewskim urzędzie powiatowym w Krnovie koncesję na prowadzenie tego typu działalności, dzięki czemu już w sierpniu 1892 roku zbudował tymczasową budowlę tuż obok wieży. Oficjalne otwarcie schroniska prowadzonego przez Franza Rudolfa nastąpiło w niedzielę 6 sierpnia 1893 roku, na cześć swego budowniczego schronisko nosiło nazwę *Rudolfsheim*. Było to szóste schronisko w Jeseníkách. Chociaż znajdowało się po austriackiej stronie granicy, to najwspanialsze widoki rozciągały się z niego na niemiecką część Śląska, a przede wszystkim na Prudnik. W tym celu wzdłuż całego budynku wybudowano zadaszoną werandę, z której, w czasie posiłków, można było zachwycać się tymi widokami. W 1905 roku właścicielem Rudolfsheim został syn Franza – Alois Rudolf, któremu jednocześnie powierzono funkcję dozorcę wieży widokowej na szczycie Kopy Biskupiej. Nowy właściciel starał się przyciągnąć jak najwięcej turystów, co bezsprzecznie mu się udawało, gdyż w tym samym roku odwiedziło go blisko 5000 osób. Na początku lat dwudziestych, będąc już w granicach Czechosłowacji, rozbudowano Rudolfsheim, dzięki czemu przybyło 18 miejsc noclegowych. Budynek powoli tracił swój prymitywny wygląd i stawał się solidnym, atrakcyjnym schroniskiem górskim. Członkowie MSSGV mieli w nim specjalne zniżki, płacąc za nocleg 8 koron, gdy wszyscy inni goście musieli zapłacić 12 koron. Szczególną popularnością cieszyła się oszklona od wschodniej strony weranda,

Jednalo se o šestou turistickou chatu v Jeseníkách. Ačkoli byla v té době na rakouské straně hranice, nejkrásnější výhledy se nabízely na německou část Slezska, především na Prudník. Pro tyto účely byla kolem celé chaty zřízena zastřešená veranda, odkud se bylo možno při jídle kochat krásnými výhledy. V roce 1905 se majitelem Rudolfovy chaty stal Franzův syn – Alois Rudolf, jemuž byla současně svěřena funkce správce rozhledny na vrcholu Biskupské kupy. Nový majitel se snažil přilákat co možná nejvíce turistů, což se mu nepochybně dařilo, neboť ještě téhož roku jej navštívilo na 5 000 osob.

Počátkem 20. let, v té době již na území Československa, byla Rudolfova chata přestavěna, díky čemuž přibýlo 18 lůžek. Budova tak postupně ztrácela svůj primitivní vzhled a stávala se solidním, atraktivním horským střediskem. Členové MSSGV zde měli zvláštní slevy: za nocleh platili osm, ostatní hosté 12 korun. Velmi populární byla prosklená veranda na východní straně, i za deštivého počasí bylo možno shlížet do německé části Slezska. Po 2. světové válce se majitelem chaty stala tkalcovna Adensamer ve Zlatých Horách. V 50. letech začal v celém Československu platit předpis nařizující likvidaci všech staveb nacházejících se poblíž hranice. Chata podlehla nejdříve devastaci a nakonec byla zbořena. Chybělo málo a podobný osud by potkal i rozhlednu. Existenci chaty připomínaly už jen zbytky základů na červeně značené turistické trase z Biskupské kupy na Stříbrnou kupu.

Rozhledna byla zpřístupněna Klubem přátel Zlatých Hor k 100. výročí stavby 11. 7. 1998. Dnes ji má v pronájmu Miroslav Petřík a staví zde novou chatu. Již tradicí se staly novoroční česko-polské vý-

Übernachtung ganz zu schweigen. Um diesen Tatbestand zu ändern, beschloss ein Ratsmitglied aus Petrovice – das jenseits der Bischofskoppe gelegen war – am Fuße des Berges eine Gaststätte zu errichten, in der Essen und Übernachtung im Angebot waren. Es gelang ihm ziemlich schnell, im kaiserlich-königlichen Kreisamt in Krnov eine Genehmigung zur Führung einer solchen Tätigkeit zu erwirken. Im August 1892 erbaute er ein vorläufiges Gaststättengebäude am Aussichtsturm. Offiziell wurde die Herberge von Franz Rudolf am Sonntag, den 6. August 1893 eröffnet. Zum Gedenken an seinen Errichter erhielt die Herberge den Namen *Rudolfsheim*. Das war das mittlerweile das sechste Bergheim in Jeseník. Obwohl es auf der österreichischen Grenzseite lokalisiert war, erstreckten sich von ihm aus die weiten Aussichten auf den deutschen Teil Schlesiens, nicht zuletzt auf Neustadt. Zweckmäßig wurde an dem ganzen Gebäude entlang eine bedachte Terrasse errichtet, in der man zu Esszeiten jene Ausblicke halten konnte. Im Jahre 1905 ging das Rudolfsheim auf den Sohn Franz-Alois Rudolf über, der als Aufseher den Aufsichtsturm auf der Spitze der Bischofskoppe kontrollierte. Der neue Besitzer wollte mehr Touristen gewinnen, was ihm auch gelang, so dass ihn noch im gleichen Jahr ca. 5000 Gäste besuchten. Zu Beginn der 20er Jahre des 20. Jahrhunderts wurde das (der ehemaligen Tschechoslowakei angegliederte) Rudolfsheim um 18 neue Schlafplätze ausgebaut. Das Gebäude verlor langsam sein verkommenes Aussehen und ist eine konkurrenzfähige, attraktive Herberge geworden. Die MSSGV-Mitglieder bekamen dort Ermäßigungen, indem sie für die Übernachtung 8 Kronen, andere Gäste dagegen 12 Kronen, zahlten. Besonders geliebt war eine von westlicher Seite verglaste Veranda, auf der man selbst bei Regen das Panora-

dzięki czemu nawet podczas deszczowej pogody można było oglądać panoramę niemieckiej części Śląska. Po drugiej wojnie światowej schronisko stało się własnością Zakładów Jedwabniczych „Adensamer” w Złatych Horach. W latach pięćdziesiątych w całej Czechosłowacji zaczął obowiązywać przepis o likwidacji wszelkich zabudowań znajdujących się tuż przy linii granicznej. Schronisko zostało najpierw rozszabrowane, a później zgodnie z prawem rozebrane. Mało brakowało, a podobny los spotkałby również wieżę widokową na szczycie Kopy Biskupiej. O istnieniu schroniska przypominają nam dzisiaj jeszcze jedynie resztki fundamentów przy czerwonym szlaku z Biskupiej na Srebrną Kope. W sierpniu 1998 r., wieża widokowa na Kopie Biskupiej, w stulecie otwarcia, została udostępniona turystom przez dzierżawiący ją Klub Przyjaciół Złatych Hor. Dzisiaj prowadzi ją Miroslav Petřík, który obok buduje nowe schronisko. Już tradycją stały się noworoczne polsko-czeskie wejścia na szczyt połączone uzyskaniem okolicznościowego paszportu.

W latach 1923–1924 po pruskiej stronie granicy wzniesiono drugie schronisko w masywie Kopy Biskupiej. Inicjatorem i głównym inwestorem była prudnicka sekcja MSSGV. Nadano mu imię *Oberschlesierhütte*, co później przetłumaczono jako „Chatę Górnoślązaków”. Jak pisze Alfons Nowak, w swej monografii na temat osobliwości krajoznawczych okolic Prudnika i Złatych Hor – chodziło oto, aby niemieckim wędrowcom, którym czeska waluta uniemożliwiała odwiedzenie położonej po drugiej stronie granicy Rudolfówki, zapewnić odpoczynek i „popas pod dachem”. W trudnym okresie inflacji, akcji budowy tego schroniska patronowała prudnicka sekcja śląskiego Towarzystwa Sudec-

stupy spojené se získáním speciálního pasu, protože vrcholem Biskupské kupy prochází česko-polská státní hranice.

V letech 1923-1924 byla postavena druhá horská chata na německé straně Biskupské kupy. Iniciátorem a hlavním investorem byla prudnická sekce MSSGV. Byla nazvána *Oberschlesierhütte*, později v překladu jako Chata Hornoslezanů. Alfons Nowak ve své monografii o vlastivědných zajímavostech okolí Prudniku a Zlatých Hor napsal, že záměrem bylo poskytnout německým turistům, jimž česká měna znesnadňovala navštívit Rudolfovu chatu na druhé straně státní hranice, možnost odpočinku pod střechou. V těžkém období probíhající inflace převzala dohled nad výstavbou chaty prudnická sekce SSGV. Brzy se ukázalo, že nová chata nesplňuje požadavky rok od roku intenzivnějšího turistického ruchu. Proto již v roce 1926 byla rozebrána a na stejném místě postavena nová, mnohem prostornější budova. Slavnostní otevření proběhlo 15. 5. 1927. Všech 9 pokojů bylo vybaveno péčí starosty Prudniku a sekcemi SSGV v Nise a Glucholazech. Po 2. světové válce byl objekt vykraden. Chatu získal do péče Hornoslezský oddíl Polské turistické společnosti (PTT) z Katovic, který ji 18. 8. 1946 opět zpřístupnil. V létě 1947 se v měsíčníku *Ziemia* objevila noticka, že chata má celoroční provoz, nabízí 120 lůžek – vlastně jen 35 lůžek a 85 pryčůn.

V roce 1948 hornoslezští turisté vyznačili trasu Glucholazy – Biskupská kupa a usnadnili tak výstup k chatě. Ještě v červenci 1949 byla chata uvedena v bulletinu Úřadu turistiky ministerstva spojů, ale zakrátko zůstala bezprizorní. Důvodem byly evidentně absurdní předpisy ztěžující pobyt v hraničním pásmu, které platily v Polsku po

ma des deutschen Teils von Schlesien bewundern konnte. Nach dem Zweiten Weltkrieg ging die Herberge auf die Seidenwerke „Adensamer” in Zlate Hory über. In den 50er Jahren trat die Vorschrift über den Abbruch von Bauwerken in Kraft, die sich unmittelbar in Grenznähe befanden. Die Herberge wurde zunächst geplündert und dann vorschriftsmäßig abgerissen. Von einem ähnlichen Schicksal war auch der Aussichtsturm auf der Bischofskoppe betroffen. An die Herberge erinnern derzeit noch erhaltene Überreste ihrer Grundmauern am roten Bergweg von der Bischofskoppe bis zur Silberkoppe. Im August 1998 gab der pachtende Freundschafskreis von Zlate Hory den Aussichtsturm auf der Bischofskoppe zum 100. Jahrestag der Eröffnung für Touristen frei. Jetzt kontrolliert ihn Miroslav Petřík, der daneben eine neue Herberge anlegt. Kein Novum mehr stellen moderne polnisch-tschechische Kletterwege auf den Berg dar, wo man außerdem zum Andenken einen Touristen-Pass erhält.

In den Jahren 1923-1924 wurde auf der deutschen Seite der Grenze eine zweite Herberge errichtet, und zwar im Bischofskoppengebirge. Angeregt und gebaut wurde sie von der MSSGV-Abteilung Neustadt. Sie erhielt den Namen *Oberschlesierhütte*. Wie Alfons Nowak in seiner Monographie über landeskundliche Sehenswürdigkeiten in der Gegend von Neustadt und Zlate Hory schreibt, ging es dabei darum, deutsche Berggäste, die ohne die tschechische Währung das jenseits der Grenze gelegene Rudolfsheim nicht erreichen konnten, sich erholen und unter dem Dach nähren konnten. Während der schwierigen Inflationszeit hielt über den Bau dieser Herberge die SSGV-Abteilung Neustadt ihre Schirmherrschaft. Es stellte sich jedoch schnell heraus, dass das neue Schutzheim zu den Anforderungen des von Jahr zu

kiego. Szybko okazało się, że nowe schronisko, nie spełnia wymogów nasilającego się z każdym rokiem, ruchu turystycznego. Dlatego już w 1926 r. rozebrano je i wybudowano nowy, dużo bardziej przestronny budynek. Jego uroczystego otwarcia dokonano 15 maja 1927 r. Wszystkie dziewięć pokoi zostało wyposażonych przez starostę prudnickiego i sekcje SGV min. z Nysy i Głucholaz. Po zakończeniu drugiej wojny światowej budynek został rozkradziony przez okolicznych złodziei. Obiektem zaopiekował się Oddział Górnośląski PTT z Katowic, który 18 sierpnia 1946 r. otworzył tu schronisko turystyczne. Latem 1947 r. w miesięczniku „Ziemia” ukazała się wzmianka, w której podano, że schronisko jest czynne cały rok, posiada 120 miejsc noclegowych – z tego 35 na łózkach i 85 na pryczkach. W 1948 r. górnośląscy działacze PTT oznakowali szlak turystyczny Głucholazy – Biskupia Kopa, ułatwiający dojście w rejon schroniska. Jeszcze w lipcu 1949 r. schronisko na Biskupiej Kopie figurowało w Biuletynie Biura Turystki Ministerstwa Komunikacji w wykazie schronisk. Wkrótce jednak ponownie zostało opuszczone. Zapewne powodem były absurdalne przepisy utrudniające pobyt w strefie przygranicznej, jakie obowiązywały w Polsce przez kilka lat w połowie XX wieku. Na Biskupią Kopę wycieczki mogły wchodzić tylko w towarzystwie uzbrojonego żołnierza Wojsk Ochrony Pogranicza. W czerwcu 1957 r. nastąpiło otwarcie obiektu, którego kierownikiem został Erwin Mech ze Świątchłowic, który również wytyczył w terenie sieć nowych szlaków turystycznych – prawdopodobnie szlaki wymalowane przez PTT przestały być widoczne, a najprawdopodobniej, ze względów ideologicznych nie chciało odnawiać przedwojennych szlaków niemieckich. Ponowny remont

mnoho let v polovině 20. století. Na Biskupskou kupu mohli výletníci chodit jen v doprovodu ozbrojeného pohraničnicka. V červnu 1957 byla chata znovu otevřena, jejím správcem se stal Erwin Mech ze Świątchłowic, který vyznačil novou síť turistických tras. Pravděpodobně značky namalované polskými turisty zmizely a z ideologických důvodů nebylo možno obnovit předválečné německé trasy. V roce 1965 byla chata pojmenována po Bohdanu Malachowském, zasloužilém funkcionáři PTTK, a v 70. letech prošla generální opravou.

Přibližně v době zpřístupnění věže na Biskupské kupě začala jesenická sekce MSSGV stavět svou rozhlednu na **Zlatém chlumu u Jeseníku** (*Goldkoppe*, 875 m n. m.). Projekt 26 metrů vysoké kamenné rozhledny navrhl stavitel Eduard Zelenka, stavbu provedli stavitel Alexandr Nietzsche a zednický mistr Franz Gröger. Její slavnostní zpřístupnění proběhlo 25. 8. 1899. Po krátkých sporech dostala název *Freiwaldauer Warte*. Rozhledna se těšila mimořádnému zájmu a finančně byla jedním z nejúspěšnějších projektů MSSGV. V květnu 1902 vznikla vedle věže chata s občerstvením zvaná Medritzerova. Teprve od roku 1918 zde byla možnost i přespání. Po 2. světové válce patřila Klubu českých turistů, později městu Jeseník. Ve skutečnosti byly oba objekty opuštěné a samotná chata vyhořela o vánocích 1955. Opětné zpřístupnění turistům se sice datuje rokem 1976, ale až po roce 1989 se tomuto místu postupně navrátil původní význam. Pěčí nájemce Miroslava Lyacha opravená rozhledna a novostavba chaty lákají stále více návštěvníků.

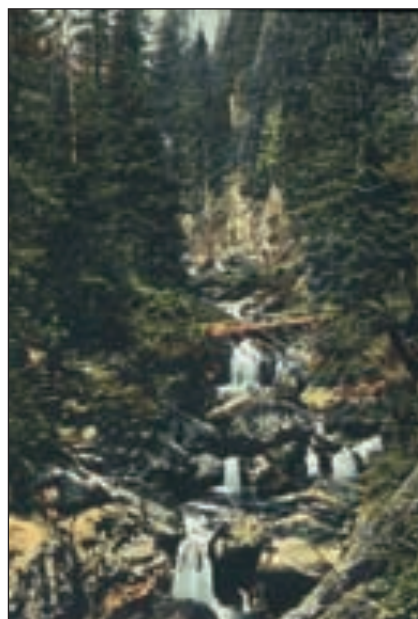
První kamennou rozhlednu na německé, dnešní polské straně hranice postavil Promenádní spo-

Jahr zunehmenden Touristenverkehrs nicht passte. Deshalb wurde es im Jahre 1926 abgebrochen und an seiner Stelle entstand ein ganz neues und geräumigeres Gebäude. Seine feierliche Eröffnung erfolgte am 15. Mai 1927. Die Ausstattung für seine neun Zimmer stifteten der Landrat von Neustadt und die SSGV-Abteilungen Neisse und Ziegenhals. Nach der Beendigung des Zweiten Weltkrieges wurde das Gebäude von Dieben ausgeraubt. Des Gebäudes nahm sich eine Abteilung des Oberschlesischen Verbands für Touristik aus Kattowitz an, die am 18. August 1946 hier eine Herberge eröffnete. Im Sommer 1947 wurde im Monatsblatt „Ziemia” (Erde, Anm. des Übersetzers) mitgeteilt, dass die Herberge über das ganze Jahr offen stehe und 120 Übernachtungsplätze (davon 35 Bettplätze und 85 Pritschenplätze) besitze. Im Jahre 1948 beschilderten Aktivisten des Polnischen Verbands für Touristik den Wanderweg Ziegenhals-Bischofskoppe, wodurch sie auch die Errichtung der Herberge ermöglichten. Noch im Juli 1949 stand die Herberge auf der Bischofskoppe in einem Bulletin des Touristikbüros des Ministeriums für Verkehr im Herbergenverzeichnis erwähnt. Bald wurde sie jedoch wieder verlassen. Der Grund dafür waren sinnlose Vorschriften, die den Aufenthalt in der Grenzzone erschwerten. Sie galten in Polen einige Jahre lang in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts. Auf die Bischofskoppe durften Ausflügler nur im Beisein von bewaffneten Soldaten der Grenzschutztruppen steigen. Im Juni 1957 wurde das Gebäude neu eröffnet. Sein Direktor wurde Erwin Mech aus Schwientchowitz, der in dem Gebiet ein Netz von neuen Wanderwegen markierte – die vom Touristikverband bezeichneten Wanderwege waren angeblich nicht mehr sichtbar. Wahr ist, dass man aus ideologischen

kapitalny schronisko przeszło w latach siedemdziesiątych, natomiast już od 1965 r., nosi imię Bohdana Małachowskiego, zasłużonego działacza PTTK. W latach 70-tych schronisko przeszło gruntowny remont.

Niemal w momencie otwierania wieży na Kopie Biskupiej jesenicka sekcja MSSGV rozpoczęła budowę swojej wieży na **Zlatym Chlumie** (*Goldkoppe* 875 m n.p.m.). Projekt 26-metrowej wieży wykonał Eduard Zelenka, a budowę prowadzili i nadzorowali Alexandr Nietzsche i Franz Gröger. Jej uroczystego otwarcia dokonano 25 sierpnia 1899 r. Po krótkich sporach postanowiono nadać jej nazwę „Freiwaldauer Warte”. Wieża cieszyła się bardzo dużym powodzeniem i komercyjnie była jednym z bardziej udanych projektów MSSGV. W maju 1902 r., obok wieży otwarto schronisko „Medritzer”, nastawione głównie na gastronomię. Dopiero od 1918 r. można było skorzystać w nim również z noclegów. Po II wojnie światowej prowadził je Klub Czeskich Turystów, a później miasto Jesenik. Faktycznie jednak obiekty stały opuszczone, a samo schronisko spłonęło w Boże Narodzenie 1955 r. Ponownie wieża udostępniona została w 1976 r., ale dopiero po roku 1989 miejsce to odzyskało dawne znaczenie. Dzięki opiece dzierżawcy Miroslava Lyacha, odremontowana wieża i nowo postawione schronisko przyciąga coraz więcej turystów.

Pierwszą kamienną wieżę widokową po niemieckiej, dzisiaj polskiej stronie granicy, w 1898 r. wybudowało Towarzystwo Promenadowe w Głuchołazach. Stała na **Przedniej Kopie**. Jej uroczyste otwarcie nastąpiło 25 czerwca, kiedy to również otrzymała nazwę „Hohenzollernwarte”. Ta przypominająca średniowieczną warownię budowla, cieszyła się wielką popularnością, o czym może świadczyć

lek v Glucholazech na **Přední kupě** (*Holzberg – Vorder Koppe*, 495 m n.m.) Její slavnostní otevření proběhlo 25. 6. 1898, kdy obdržela název *Hohenzollernwarte*. Připomínajíc středověkou baštu, těšila se velké popularitě, o čemž svědčí skutečnost, že již o rok později z její vyhlídky shlíželo přes 7 tisíc osob. Od roku 1901 byl nájemcem věže a při ní postaveného malého bufetu místní cukrář Paul Galle, který roku 1926 zahájil stavbu nové restaurace a chaty *Holzbergbaude*. Glucholazští radní mu poskytli půjčku a bezplatně dodali dřevo a kámen. Chata stála na městských pozemcích a podle dohody s městem nemusel nájemce platit nájem, ale po určité době se chata měla stát majetkem Glucholaz. Chata, otevřená 2. 10. 1927, měla k dispozici kuchyni, hospodářské zázemí, bufet s jídelnou pro 80 osob, sál pro 300 osob, 5 hostinských pokojů s 8 lůžky, koupelny a byty správce a personálu. Všechny místnosti měly ústřední vytápění a elektrické osvětlení. Po 2. světové válce chata podlehla devastaci a rozhledna byla z příkazu vojenských orgánů snížena o pět metrů. V roce 1959 začala její oprava a o rok později byl zde otevřen

Gründen die ehemals deutschen Beschreibungen nicht erneuern wollte. Eine weitere gründliche Modernisierung erlebte die Herberge in den 70er Jahren. Seit 1965 wurde sie nach Bohdan Małachowski, dem verdienstvollen Aktivisten des Touristikverbandes, benannt. In den 70er Jahren wurde die Herberge einer umfassenden Modernisierung unterzogen.

Parellel zu der Eröffnung des Aussichtsturmes auf der Bischofskoppe unternahm die MSSGV-Abteilung Jesenik den Bau ihres Aussichtsturmes auf der **Goldkoppe** (875 m ü. d. M.). Das Projekt des 26 m hohen Turmes entwarf Edward Zelenka und die Errichtung leiteten und beaufsichtigten Alexander Nietzsche und Franz Gröger. Seine feierliche Eröffnung fand am 25. August 1899 statt. Nach einigen Reibungen beschloss man, ihm den Namen „Freiwaldauer Warte“ zu verleihen. Der Turm erfreute sich einer großen Beliebtheit und war aus wirtschaftlicher Sicht eines der gelungenen Projekte des MSSGV. Im Mai 1902 wurde an dem Aussichtsturm die Herberge „Medritzer“ fertig gestellt, die vor allem auf das Imbissgeschäft eingestellt war. Erst seit 1918 konnte man dort auch eine Herberge finden. Nach dem Zweiten Weltkrieg führten sie der Klub Tschechischer Touristen und danach die Stadt Jesenik. Praktisch standen jedoch die beiden Gebäude leer und die Herberge verbrannte zu Weihnachten 1955. Der Aussichtsturm wurde erneut im Jahre 1976 freigegeben und seinen ursprünglichen Rang erwarb er erst im Jahre 1989 Dank Pflegemaßnahmen des Pächters Miroslav Lyach zurück. Der wiederhergestellte Turm und die neu errichtete Herberge ziehen jetzt immer mehr Besucher an.

Den ersten Steinaussichtsturm auf der einst deutschen und nun polnischen Grenzseite erbaute im Jahre 1898 der Promenadenverein in Zie-

fakt, že již rok později weszło na jej koronę ponad 7 tys. osób. Od 1901 r., wieże i postawiony przy niej prowizoryczny bufet, dzierżawił miejscowy cukiernik Paul Galle, który w 1926 r. rozpoczął budowę nowej restauracji i schroniska „Holzbergbaude”. Na inwestycję otrzymał od władz Głucholaz pożyczkę i bezpłatnie drewno oraz kamień. Budowla stała na miejskim gruncie, na mocy umowy z miastem, dzierżawca nie płacił czynszu, lecz po pewnym czasie schronisko miało stać się własnością Głucholaz. Schronisko otworzono 2 października 1927 r. Posiadało kuchnię, pomieszczenia gospodarcze, bufet wraz z salą na 80 osób, salę zabaw na 300 osób, 5 pokoi gościnnych z 8 łózkami, łazienkę oraz mieszkania dla gospodarza i personelu. Wszystkie pomieszczenia miały centralne ogrzewanie i elektryczne oświetlenie. Po II wojnie światowej schronisko uległo dewastacji, a wieża na polecenie władz wojskowych została zmniejszona o blisko 5 m. W 1959 r. rozpoczął się remont i rok później otwarto tu Dom Wycieczkowy prowadzony przez Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne w Opolu. W trakcie remontu przebudowano dużą salę restauracyjną tworząc niemal całkowicie przeszklone ściany, co może tworzyło oryginalny klimat, jednak zimą stwarzało olbrzymie trudności z utrzymaniem ciepła. Budowla straciła też w ten sposób charakter górskiego schroniska. Na początku lat dziewięćdziesiątych wynajęto obiekt prywatnej osobie. Po kilkuletnich próbach sprzedaży schroniska przez władze Głucholaz, we wrześniu 1996 r., schronisko niemal całkowicie spłonęło. Od 2004 r., posiada nowego właściciela, który przystępując do remontu stara się przywrócić mu dawną świetność.

opolským Vojvodským turistickým podnikem Výletní dům. Během oprav byly stěny velkého sálu takřka po celé ploše zaskleny, což možná vytvořilo originální prostředí, ale v zimě přineslo obrovité potíže s úniky tepla. Budova tím také ztratila ráz horské chaty. Počátkem 90. let 20. stol. byl objekt pronajat soukromníkovi. Po několika pokusech města Glucholazy o přímý prodej chata v říjnu 1996 takřka do základů shořela. Od roku 2004 má nového majitele, který se jí snaží vrátit bývalou krásu.

Nejdůležitější rozhledna v Jeseníkách byla postavena na jejich nejvyšší hoře – na **Pradědu** (*Altwater*, 1492 m n. m.). Plán na její stavbu se objevil již v počátcích existence MSSGV, ale z nejrůznějších důvodů, ne jen finančního rázu, se práce rozeběhly až koncem června 1904. Od zahájení prací podle návrhu arch. Franze Neumanna si stavitel nevěděl rady se zvláštním, velmi vlhkým klimatem, které zde panovalo. A z tohoto důvodu se stavba až úmorně protahovala. Rok od roku posunovaný termín jejího zpřístupnění nezvyšoval jen cenu stavby, ale v konečném důsledku vedl k rezignaci na slavnostní otevření, které dodatečně proběhlo až v červenci 1912. Romantická jakoby středověká hradní věž o výšce 32,5 m a šíři 14,5 m dostala název podle vládnoucího císařského rodu *Habsburgwarte*. Byla to nejvýše stojící rozhledna v celých tzv. Sudetech. V přízemí se nacházela restaurace, později pamětní síň, ale nikdy se nepodařilo zřídit hostinské pokoje. Takřka od samotného vzniku musela být totiž stále opravována. Ani po 2. světové válce se nenašlo řešení a plánovaná generální oprava přišla již pozdě. K její definitivní zkáze došlo 2. 5. 1959, kdy se zřítila. Dnes stojí na Pradědu 145 m vysoká železobetonová telekomuni-

genhals. Er wurde auf der Vorderkoppe errichtet. Seine feierliche Eröffnung erfolgte am 25. Juni. Der Turm erhielt den Namen **Hohenzollernwarte**. Dieses an eine mittelalterliche Burg erinnernde Bauwerk erfreute sich einer großen Popularität. Dies bestätigt die Tatsache, dass schon ein Jahr später die Turmkrone über 7 000 Personen besichtigten. Seit 1901 pachtete den Aussichtsturm und eine daneben eingerichtete, vorläufige Imbissstube der hiesige Konditor Paul Galle, der im Jahre 1926 den Bau eines Restaurants und der Herberge „Holzbergbaude” anregte. Für das Vorhaben erhielt er von den Verwaltungsbehörden in Ziegenhalt ein Darlehen sowie Holz und Steine umsonst. Das Bauwerk wurde auf einem stadteigenen Grundstück errichtet. Laut des Vertrags mit der Stadtverwaltung wurde der Pächter enteignet. Leider sollte nach Ablauf eines gewissen Zeitraumes die Herberge auf die Stadt Ziegenhals übergehen. Die Herberge wurde am 2. Oktober 1927 eröffnet. Sie war mit einer Küche, Hinterräumen, einem Büffet einschließlich eines Essraumes für 80 Personen, einem Tanzraum für 300 Personen, fünf Gästezimmern mit acht Betten und einem Badezimmer ausgestattet. Und außerdem noch mit Wohnzimmern für den Gastgeber und sein Personal. Alle Stuben hatten Zentralheizung und Strom. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde die Herberge vernichtet, der Aussichtsturm dagegen auf Befehl der Armeebehörden um ca. 5 m verkleinert. Im Jahre 1959 wurde eine Renovierung begonnen, auf die ein Jahr später die Eröffnung eines Ausflugshauses folgte, das das Staatliche Unternehmen für Touristik in der Wojewodschaft Oppeln führte. Umgebaut wurde der geräumige Speisesaal, in dem fast überall Glaswände eingesetzt wurden, was ein

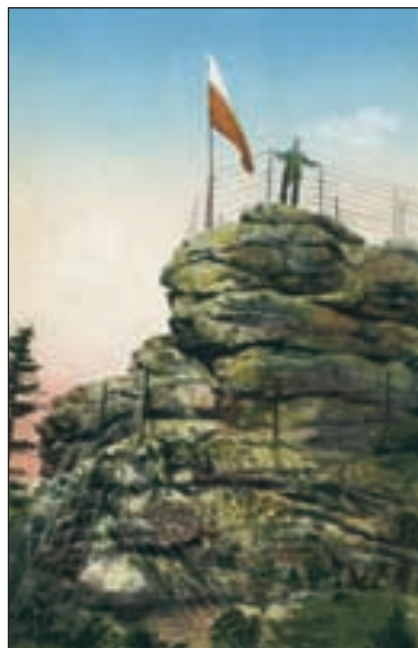

Najważniejsza z wież widokowych w Jeseníkach stanęła jednak na ich najwyższym szczycie **Pradziadzie** (1492 m n.p.m.). Idea takiej budowli pojawiła się już od samego początku istnienia MSSGV, jednak z najróżniejszych przyczyn, nie tylko finansowych, prace budowlane, ostatecznie według projektu Franza Neumanna, rozpoczęły się dopiero pod koniec czerwca 1904 r. Od samego początku nie radzono sobie ze specyficznym, bardzo wilgotnym klimatem, jaki w tym miejscu panował. Z tych też powodów budowa uciążliwie się przeciągała. Przesuwane z roku na rok terminy otwarcia podnosiły tylko cenę, a w ostateczności doprowadziły do tego, że zrezygnowano nawet z uroczystości jej otwarcia, które ostatecznie nastąpiło dopiero w lipcu 1912 r. „Habsburg Warte”, gdyż taką dano jej nazwę, była okazałą budowlą przypominającą wieżę średniowiecznego zamku. Miała 32,5 m wysokości i 14,5 m szerokości. Była najwyższą położoną wieżą widokową w całych Sudetach. W jej przyziemiu znajdowała się restauracja, a później także izba pamiątkowa, nie udało się jednak urządzić pokoi gościnnych. Niemal od samego początku musiała być remontowana. Również po II wojnie światowej nie potrafiono sobie poradzić z jej utrzymaniem, a planowany gruntowny remont okazał się spóźniony, gdyż wieża zawaliła się 2 maja 1959 r. Dzisiaj w jej miejscu stoi 145-metrowa wieża radiowo-telewizyjna, w której na 73-metrze znajduje się platforma widokowa. Szczyt wieży jest zatem najwyższym punktem materialnym w całych Sudetach.

Wieża na Pradziadzie miała swój odpowiednik, na szczycie **Śnieżnika** Kłodzkiego (1424 m n.p.m.), gdzie przebiega historyczna granica Czech, Moraw i hrabstwa kłodzkiego, a w dniu dzisiejszym polsko-cze-

kaćni wież s vyhlídkovou terasou ve výšce 73 metrů.

Rozhledna na Pradědu měla svůj protějšek na vrcholu **Králického Sněžníku** (*Grulicher Schneeberg*, 1424 m n. m.), kudy prochází historická hranice Čech, Moravy a Kladska i současná státní hranice. Stavbu rozhledny v roce 1895 započal Kladský turistický spolek (*Glatzer Gebirgsverein*, *GGV*). Podle návrhu arch. Felixe Henryho vzniklo dvou-

věží: vyšší věž s vyhlídkovou plošinou dosahovala výšky 33,5 m. Dne 9. 7. 1899 byla rozhledna slavnostně otevřena a pojmenována po německém císaři Vilémovi *Kaiser Wilhelm-Turm*. Poblíž stávala Lichtenštejnská chata (*Lichtenstein-Schutzhaus*), postavená roku 1912. Rozhledna i chata měly stejný osud jako stavby na Pradědu – byly počátkem 70. let 20. století zbourány. Turistickým magnetem proto jen zůstává pramen řeky Moravy.

V roce 1905 sekce Moravsko-slezského sudetského spolku Javorník (*Jauernig*) plánovala postavit na **Borůvkové hoře** (*Heidelkoppe*, 899 m n. m), která se nachází na historické zemské hranici mezi Kladskem a Slezskem, nyní česko-polské státní hranici, rozhlednu s chatou.

einzigartiges Klima erzeugte. Im Winter dagegen verzeichnete man aus diesem Grund enorme Wärmeverluste. Das Gebäude verlor somit seinen Charakter einer Herberge. Zu Beginn der 90er Jahre wurde das Gebäude einer Privatperson vermietet. Nach den erfolglosen Verkaufsversuchen in den nachfolgenden Jahren, die die Stadtbehörden von Ziegenhals unternahmen, ging die Herberge im September 1996 in einem Brand unter. Seit 2004 hat das Gelände einen neuen Besitzer, der an den Wiederaufbau herantrat und den ursprünglichen Zustand der Herberge wiederherstellen will.

Der wichtigste Aussichtsturm in Jeseník wurde jedoch auf dem höchsten **Altvater-Berg** (1492 m ü. d. M) errichtet. Eine solche Idee tauchte bereits unmittelbar nach der Gründung des MSSGV auf. Aber aus verschiedenen – nicht nur finanziellen – Gründen wurde der Aufbau nach einem Projekt von Franz Neumann erst Ende Juni 1904 initiiert. Von Anfang an kam man mit dem besonders nassen Klima vor Ort nicht zurecht. Deshalb verzögerte sich der Bau. Die von Jahr zu Jahr verschobenen Termine der Eröffnung erhöhten nur die Kosten. Im Endeffekt verzichtete man auf eine Eröffnung mit Pauken und Trompeten. Bescheiden wurde das Gebäude erst im Juli 1912 freigegeben. Die „Habsburger Warte“, denn diesen Namen erhielt die Herberge, war ein beeindruckendes Bauwerk, das an einen mittelalterlichen Burgturm erinnerte. Er war 32,5 m hoch und 14,5 m breit. Er war der höchste Aussichtsturm im ganzen Sudetenland. Im Erdgeschoss befand sich ein Restaurant und im Verlauf der Zeit wurde auch eine Andenkentube eingerichtet. Leider scheiterte man an der Errichtung von Gästezimmern. Der Aussichtsturm war jedoch von Anfang an stets erneuerungsbedürftig. Auch nach dem Zweiten Weltkrieg war seine Unterhal-

ska granica państwa. Jej budowę, w roku 1895, rozpoczęło Kłodzkie Towarzystwo Górskie (Glatzer Gebirgsverein GGV). Architekt Felix Henry zaprojektował budowlę dwuwieżową z wyższą wieżą o wysokości 33,5 m, na której znajdował się taras widokowy. Otwarta została 9 lipca 1899 r. i otrzymała nazwę na cześć cesarza Wilhelma II – „Kaiser Wilhelm-Turm”. W jej pobliżu, w 1912 r., stało schronisko Lichtensteinów. Oba obiekty miały podobne losy jak budowle na Pradziadzie, gdyż na początku lat 70-tych zostały zburzone. Turystycznym magnesem, przyciągającym tam teraz czeskich turystów, jest źródło Morawy.

W 1905 r. sekcja MSSGV z Javornika planowała zbudować wieżę widokową wraz ze schroniskiem i restauracją na **Borówkowej**, najwyższym szczycie Gór Złotych (900 m n.p.m.). Mogło to nastąpić po uzyskaniu gruntu od miasta Paczkowa, które było właścicielem szczytu, jeszcze od czasów biskupa Konrada Oleśnickiego, który, po najeździe husyckim w 1428 r., podarował miastu blisko 2 tys. hektarów tamtejszego lasu. Zamierzenie nie zostało jednak zrealizowane, a 3 lata później na szczycie stała jedynie drewniana, 21-metrowa, wieża widokowa wzniesiona przez łądecką sekcję Kłodzkiego Towarzystwa Górskiego (GGV). Przetrwiała 14 lat. Do pomysłu budowy schroniska wrócono w okresie międzywojennym. 9 maja 1929 r. spotkali się przedstawiciele GGV, MSSGV, SSGV, burmistrzowie Paczkowa i Łądka. W trakcie rozmów uzgodniono, że schronisko wybuduje MSSGV, a GGV wesprze budowę w miarę możliwości. Burmistrz Paczkowa oświadczył, że ze strony władz miasta nie będzie przeszkód w sprawie sprzedaży gruntu lub długoterminowej dzierżawy. Miasta Paczków i Łądek obiecały dać za

Podmínkou bylo získat pozemky od města Pačkov, které bylo majitelem vrcholu hory ještě od dob biskupa Konráda Olešnického, který mu daroval po nájezdu husitů roku 1428 celkem 2 tisíce ha lesa. K realizaci však nedošlo a o tři roky později zde sekce Kladského horského spolku (GGV) Landek (*Landeck, Lądek Zdrój*) postavila dřevěnou věž vysokou 21 m. Když se po čtrnácti letech rozhledna zřítíla, vrátili se k nápadu s postavením chaty. V roce 1929 se setkali funkcionáři GGV, MSSGV, SSGV se starosty Pačkova a Landeku. Během rozhovorů se dohodli, že chatu vybuduje javornická sekce MSSGV a GGV stavbu podpoří podle svých možností. Starosta Pačkova potvrdil, že ze strany města nenastanou žádné překážky při prodeji pozemku, resp. při dlouhodobém nájmu. Města Pačkov a Landek slíbily věnovat na stavbu zadarmo dříví. Předseda turistů v Pačkově Walter přislíbil za jeho sekci možnost nákupu cenných papírů v hodnotě 1000 marek. Chata měla stát u německé hranice na československé straně, v bezprostřední blízkosti vrcholu. Chata byla předána k užívání 25. 5. 1930 za účasti zástupců Pačkova a místopředsedy SSGV Franze Adama

tiong problematisch. Die geplante Grundrenovierung erwies sich als verspätet, da der Turm am 2. Mai 1959 einstürzte. Derzeit steht an dieser Stelle ein 145 m hoher Funk- und Fernsehturm, in dem auf 73 Metern Höhe eine Aussichtsplattform befindlich ist. Die Turmspitze ist somit der höchste von Menschenhand geschaffene Punkt in den Sudeten.

Der Aussichtsturm auf dem Altvater konnte sich mit dem auf dem **Grulicher Schneeberg** (1424 m ü. d. M.) vergleichen, an dem einst die historische Grenze von Böhmen, Mähren und der Grafschaft Glatz und gegenwärtig die polnisch-tschechische Staatsgrenze verläuft. Seinen Aufbau nahm im Jahre 1895 der Glatzer Gebirgsverein (GGV) auf. Der Architekt Felix Henry entwarf ein Bauwerk mit einem Turm von 33,5 m Höhe, der eine Aussichtsterrasse beherbergte. Der Turm wurde am 9. Juli 1899 eröffnet und nach Kaiser Wilhelm II. als „Kaiser-Wilhelm-Turm“ benannt. Auf ihn folgte im Jahre 1912 der Aufbau der Lichtenstein-Herberge. Die beiden Gebäude traf ein ähnliches Schicksal wie den Komplex auf dem Altvater, denn sie wurden Anfang der 70er Jahre abgebrochen. Ein touristischer Magnet, welcher dort jetzt zahlreiche tschechische Touristen anzieht, ist die Quelle der March.

Im Jahre 1905 plante die MSSGV-Abteilung in Javornik den Bau eines Aussichtsturmes mit Herberge und Restaurant auf dem höchsten **Heidelkoppe** im Reichensteiner Gebirge (900 m ü. d. M.). Dies wurde erst nach dem Erwerb eines Grundstücks von der Stadt Patschkau möglich, der der Berggipfel bereits seit einer Schenkung von Bischof Konrad Olešnicki nach dem Hussitenangriff im Jahre 1428 im Umfang von ca. 2000 Hektar Waldgebiet gehörte. Das Vorhaben wurde jedoch nicht realisiert. Drei Jahre später jedoch errichtete die GGV-Abteilung in Bad Landeck einen

darmo drewno budowlane. Prezes sekcji Paczków Walter stwierdził, że jest możliwy w jego sekcji wykup papierów wartościowych w wysokości 1000 marek. Schronisko miało stanać na granicy Niemiec, po stronie czeskosłowackiej, w bezpośredniej bliskości wierzchołka. Otwarcie schroniska odbyło się 29 maja 1930 r. W uroczystościach udział wzięły min. władze Paczkowa i wiceprezes SSGV Franz Adam z Nisy. Schronisko czynne było przez cały rok i dysponowało 24 miejscami noclegowymi (12 łóżek i 12 materacy). Funkcjonowało do 1941 r., do kiedy to dzierżawił ją Rudolf Moche z Javorníka. Po wojnie nie zostało już otwarte, a w 1963 r. już w stanie ruiny zostało zburzone. Dzisiaj widoczna jest jedynie jego podmurówka. Jesienią 2006 r., planowane jest otwarcie w tym miejscu nowej wieży widokowej.

Niektóre wieże widokowe znamy jedynie ze starych widokówek. Drewniana **wieża Bismarcka** na Średniej Kopie (*Mittel Koppe* 542 m n.p.m.), o wysokości 30 m, zaprojektowana została przez Ernesta Spindlera z Głuchołaz, a udostępniona 30 lipca 1902 r. Nie wiemy, kto wieżę finansował, niewykluczone, że głuchołaskie Towarzystwo Promenadowe. Podczas wichury 18 grudnia 1912 r. wieża runęła. Podobnie było z **nyskimi wieżami widokowymi Charlotty i Eichendorffa**, wybudowanych na Radoszynie. Pierwsza powstała po wizycie księżnej Charlotty von Sachsen-Meiningen, i miała swym wyglądem przypominać ogrodową altanę. Podobnie też jak przy głuchołaskiej wieży „Bismarcka”, nie wiemy, kto budowę finansował, tutaj nie jest wykluczone, że było to miasto Nysa. Nie wiemy też, do kiedy wieża stała, gdyż w protokole z posiedzenia nyskiej sekcji MSSGV z 31 marca 1933 r., zapisano aby w tym miejscu posta-

z Nisy. Chata była przystępna po cały rok a dysponowała 24 místy k přenocování (12 lůžek a 12 matrací). Jejím správcem byl Rudolf Moche z Javorníku, který ji provozoval až do uzavření roku 1941. Po válce již nebyla využívána a jako ruina v roce 1963 zbořena. Dnes jsou vidět pouze základy. Zato se můžeme těšit na novou vyhlídkovou věž, která bude slavnostně předána k užívání na podzim 2006.

Několik vyhlídek známe jen z dobových pohlednic. **Bismarkova rozhledna** na Střední kupě (*Holzberg – Mittel Koppe*, 542 m n. m.) o výšce 30 m byla postavena ze dřeva podle návrhu arch. Ernsta Spindlera z Glucholaz a zpřístupněna 30. 7. 1902. Nevíme však, kdo stavbu financoval, snad též Promenádní spolek. Věž se v noci 18. 12. 1912 za bouře zřítíla. **Vyhlídka kněžny Charlotty a Eichendorffa** na Charlottenhohe v nízké čtvrti Radoszyn vznikla po návštěvě kněžny Charlotty von Sachsen-Meiningen. Měla vzhled altánu. Nevíme, kdo stavbu financoval, snad město Nisa. 31. 3. 1933 potvrdila valná hromada sekce Moravsko-slezského sudetského horského spolku v Nise plán výstavby nového altánu na tom samém místě. Stavba byla zpřístupněna 17. 9. 1933 a dostala jméno po básníku Eichendorffovi. Do dneška se nedochovala a výhled z tohoto místa zakrývají stromy. Na úpatí Sokolského (dříve Studničního) hřbetu (*Hirschbad Kamm*) leží lázně Jeseník, bývalý Gräfenberk. K léčebným kúrám zde patřily i výlety do okolí. Jedním z cílů lázeňských hostů byl **Sokolí vrch** (*Nesselkoppe*, 967 m n.m.) Proto se správa lázní Gräfenberk rozhodla postavit v roce 1891 na tomto místě 18 m vysokou čtyřpatrovou dřevěnou rozhlednu, která zaručovala nádherný kruhový výhled. Koncem 30. let

21 m hohen Holzturm. Er hielt 14 Jahre. Die Idee des Baus eines Berghauses wurde in der Zwischenkriegszeit wieder belebt. Am 9. Mai 1929 kamen Vertreter von GGV, MSSGV und SSGV sowie Bürgermeister von Patschkau und Bad Landeck zusammen. Während der Gespräche wurde vereinbart, dass die Herberge der MSSGV möglicherweise mit Unterstützung des GGV errichtet werde. Der Bürgermeister von Patschkau sagte, dass die Stadtbehörden den Erwerb oder eine langfristige Verpachtung des Grundstücks nicht erschweren werde. Die Stadtverwaltungen von Patschkau und Bad Landeck versprochen, Bauholz umsonst zu stellen. Der Vorsitzende der Abteilung in Patschkau fügte noch hinzu, dass die Abteilung den Verkauf von Wertscheinen im Wert von 1000 Reichsmark anbiete. Die Herberge sollte an der Grenze mit Deutschland, auf der tschechischen Seite und fast an der Bergspitze errichtet werden. Die Eröffnung des Berghauses fand am 29. Mai 1930 statt. Ihr wohnten unter anderem die Vertreter der Stadtbehörde von Patschkau und der SSGV-Vizevorsitzende Franz Adam aus Neisse bei. Das Berghaus stand das ganze Jahr zur Verfügung und bat 24 Übernachtungsplätze (12 Bettplätze und 12 Matratzen). Gepachtet von Rudolf Moche aus Javornik, wurde es bis 1941 geführt. Nach dem Krieg wurde die Herberge nicht wieder eröffnet, sondern in ruinösem Zustand im Jahre 1963 abgebrochen. Derzeit ragen ausschließlich ihre Grundmauern heraus. Im Herbst 2006 wird die Eröffnung eines neuen Aussichtsturmes geplant.

Einige Aussichtstürme kennen wir ausschließlich von alten Ansichtskarten. Der 30 m hohe **Bismarck-Holzturm** auf der Mittelkoppe (542 m ü. d. M) entwarf Ernest Spindler aus Bad Ziegenhals. Freigegeben wurde der Turm am 30. Juli 1902. Leider ist nicht bekannt, wer ihn finanzierte – nach Ver-

wić nową altanę. Nowa budowla widokowa została oddana 17 września 1933 r., i nazwana została imieniem zmarłego w Nysie poety Josepha von Eichendorffa. Również nie przetrwała do dnia dzisiejszego, a widok obecnie przesłaniają wyrosłe w tym miejscu drzewa. Podobnie też wygląda historia wieży widokowej na **Sokolim vrchu** (*Nesselkoppe* 967 m n.p.m.), która była celem wycieczek kuracjuszy z pobliskiego Gäfenbergu. Ta 18-metrowa wieża, postawiona została w 1891 r. dzięki staraniom dyrekcji uzdrowiska. Swoją żywot skończyła pod koniec lat 30-tych. Dzisiaj szczyt góry porastają wysokie drzewa.

Ważną rolę w rozwoju turystyki na pograniczu nysko-jesenickim pełniły również Schroniska Młodzieżowe (Provinz – Jugendherberge). Na początku lat 30-tych XX w., wybudowano je min. w Głucholazach. Uroczystego otwarcia 26 października 1930 r. dokonali; starosta krajowy Górnego Śląska Woschek, starosta nyski von Ellers i burmistrz Głucholaz dr Schneider. Ciekawostką może być fakt, że uroczystość otwarcia poprzedziły dwa specjalne nabożeństwa, w głucholazkim kościele katolickim i ewangelickim. Był to 33 tego typu obiekt na Górnym Śląsku. Oferował 86 miejsc noclegowych, chociaż niektóre źródła mówią o 50 łóżkach i 54 materacach. Trzy lata później przyjął 20 000 osób, co oznaczałoby codzienne ponad 50 % obłożenie. Frekwencja zwiększyła się jeszcze bardziej, kiedy to schronisko powierzono faszystowskiej organizacji Hitlerjugend. Po wojnie, zupełnie niezniszczone, przez krótki czas, dalej pełniło swoją rolę jako Ośrodek Szkoleniowy Związku Harcerstwa Polskiego. Z tego też okresu pochodzi początkowo lokalna, a następnie oficjalna, używana do dziś nazwa schroniska – „Harcówka”.

zchátrala a zřítıla se. Dnes je Sokolí vrch zarostlý vzrostlými stromy. Její existenci připomíná jediná dobová pohlednice. Ale plánů na její rekonstrukci již existuje několik ...

Důležitou roli v rozvoji turistiky v naší pohraniční oblasti sehrály rovněž tzv. mládežnické noclehárny (Provinz – Jugendherberge). Na počátku 30. let 20. stol. vznikla jedna i v Glucholazech. Slavnostního otevření 26. 10. 1930 se zúčastnili zemský prezident Horního Slezska Woschek, niský starosta von Ellers a glucholazský dr. Schneider. Zajímavostí může být fakt, že slavnost doprovázely dvě mše, jedna v glucholazském katolickém a druhá v evangelickém kostele. Byl to již 33 objekt tohoto typu v Horním Slezsku. Chata nabízela 86 lůžek, jiné zdroje hovoří o 50 lůžcích a 54 matracích. Za tři roky zde pobýlo 20 tisíc osob, což by znamenalo každodenní padesátiprocentní vytížení kapacity. Počet návštěvníků se ještě zvýšil poté, co chatu získala nacistická organizace Hitlerjugend. Po válce, ještě zcela nezničená, sloužila chata jako školicí středisko Polského svazu harcerů. Odtud též pochází místní, a později oficiální název Harcówka. Na československém území vznikla chata tohoto typu

mutungen, durch den Promenadenverein in Bad Ziegenhals. Bei einem Sturm am 18. Dezember 1912 stürzte der Turm ein. Ähnliches passierte den **Neisser Türmen: dem Charlotte-Turm und dem Eichendorff-Turm** bei Radoszyn. Der erste entstand im Anschluss an den Besuch von Fürstin Charlotte von Sachsen-Meiningen und sollte an eine Gartenlaube erinnern. Ebenso wie beim Bismarck-Turm, wissen wir auch in diesem Fall nicht, wer den Bau finanzierte. Einige Tatsachen verweisen auf die Stadtbehörde von Neisse. Unbekannt ist auch, bis wann der Turm existierte. In einem Bericht aus einer Sitzung der MSSGV-Abteilung in Neisse vom 31. März 1933 findet man, dass an diese Stelle eine neue Laube treten solle. Ein neues Aussichtsbauwerk wurde am 17. September 1933 fertig gestellt und nach dem in Neisse gestorbenen Dichter Joseph von Eichendorff benannt. Auch dieses Bauwerk erhielt man bis zur heutigen Zeit nicht. Die Aussicht verhindern jetzt viele Bäume. Ähnlich sieht die Geschichte des Aussichtsturmes auf der **Nesselkoppe** (967 m ü. d. M.) aus, der ein Ziel der Ausflüge von Kurgästen aus dem nahe gelegenen Gräfenberg war. Dieser 18 m hohe Turm wurde im Jahre 1891 auf Bemühungen der Leitkräfte der Kurstätte aufgebaut und existierte bis zum Ende der 30er Jahre. Jetzt bewachsen die Bergspitze nur hohe Bäume.

Einen wichtigen Beitrag zur Entwicklung der Touristik in dem Grenzgebiet zwischen Neisse und Jeseník leisteten auch die Provinz-Jugendherbergen. Anfang der 30er Jahre des 20. Jahrhunderts wurden sie unter anderem in Bad Ziegenhals erbaut und am 26. Oktober 1930 vom Regierungspräsidenten Oberschlesiens, Woschek, dem Landrat von Neisse, Ellers, und dem Bürgermeister von Bad Ziegenhals, Dr. Schneider, feierlich eröffnet. Eine interessante Besonderheit ist die Tatsache,

Na terytorium czechosłowackim, obiekt tego typu powstał w roku 1932 w **Ramzovej**. Inicjatorem jego budowy było stowarzyszenie „Jugendheim Ramsau”, który otrzymał wsparcie finansowe od związku niemieckich schronisk młodzieżowych. Schronisko posiadało dwie duże noclegownie i trzy osobne pokoje. Po 1945 r. przeszło w ręce czechosłowackich związków zawodowych jako ośrodek wypoczynkowy z ilością 40 miejsc. Otrzymało też nową nazwę, pochodzącą od popularnej w tym okresie radzieckiej piosenki „Katiusza (cz. Kaťuša)”. W roku 1990 schronisko spłonęło.

Zrozumiałym jest, że czescy turyści w Jemenkach, byli w pierwszym okresie w zdecydowanej mniejszości. Powstałemu w 1888 r. Klubowi Czeskich Turystów, dopiero w roku 1929 udało zakorzenić się na dłużej w Starém Městě, i wynajmując turystyczną noclegownię na Červenohorském sedle. Ale głównym celem działalności, było jednak wybudowanie siedziby „z prawdziwego zdarzenia” w tym najdalej na wschód wysuniętym paśmie Sudetów. Udało się to osiągnąć dopiero w roku 1935, chociaż w skromniejszej niż planowano formie, właśnie na Červenohorském sedle. Uroczystości otwarcia odbyły się w dniu czechosłowackiego święta niepodległości 28 października. Brali w niej udział min.; minister handlu J. Najman, poseł J. Slávik, šumperski starosta powiatowy F. Novotný, dowódca 13. pułku piechoty płk. Balcar. Całość poprowadził prezes jesenickéj sekcji KČT nauczyciel Adolf Novotný. Uroczystość została absolutnie zignorowana przez stronę niemiecką. Trudno się jednak temu dziwić, również w Sudetach w tym czasie faszyzm przybierał na sile i wszystko nieuchronnie zmierzało do tragedii II wojny światowej.

v roce 1932 na **Ramzové** (*Ramsau*). Zasloužil se o to spolek Jugendheim Ramsau, který získal finanční podporu od svazu německých mládežnických nocleháren. Chata měla dvě noclehárny a tři samostatné pokoje. Po roce 1945 přešla do péče Revolučního odborového hnutí jako rekreační zařízení s kapacitou 40 lůžek. Dostala i nový název podle oblíbené sovětské písně Kaťuša. V roce 1990 chata vyhořela.

Čeští turisté byli v Jeseníkách v pochopitelné menšině. Klubu českých turistů (KČT), založenému roku 1888, se podařilo uchytil v roce 1929 ve Starém Městě a pronajmout turistickou noclehárnu na Červenohorském sedle. Ale hlavně celá léta klub usiloval o vybudování reprezentativního sídla v Jeseníkách. To se podařilo, byť ve skromnější variantě až v roce 1935, na Červenohorském sedle. Slavnostní otevření chaty 28. 10. 1935 za účasti ministra obchodu J. Najmana, poslance J. Slávika, šumperského okresního hejtmána F. Novotného, velitele 13. pěšího pluku plk. Balcara provedl předseda jesenické župy KČT učitel Adolf Novotný. Slavnost proběhla za naprosté ignorace z německé strany. Neříká divu, nacismus v Sudelech nabýval na síle a vše směřovalo k tragedii 2. světové války.

Ostatní atrakce

Vlivem romantismu rostl zájem lidí o pohyb ve volné přírodě, kde mohli obdivovat její divotvornou rozmanitost. Ruku v ruce s liberálním myšlením 19. století se projevoval nacionalismus, který mj. vedl k zájmu o regionální historii. Oba tyto směry se podařilo zužitkovat ku prospěchu turistického ruchu námi zmiňovaného pohraničního regionu.

V roce 1884 zpřístupnil MSSGV veřejnosti již od středověku známé

dass der Eröffnungsfeier zwei Gottesdienste in der katholischen und der evangelischen Kirche in Bad Ziegenhals vorausgingen. Somit konnte Oberschlesien 33 Bauwerke dieser Art verzeichnen. Die Jugendherberge bot 86 Übernachtungsplätze an, obwohl einige Quellen 50 Bettplätze und 54 Matratzenplätze erwähnen. Drei Jahre später nahm sie 20 000 Gäste auf, was sich in eine Belegung von über 50 Prozent täglich umrechnen lässt. Die Zahl der Besucher vergrößerte sich noch, als diese Jugendherberge der faschistischen Hitlerjugendorganisation anvertraut wurde. Nach dem Krieg fast unversehrt, erfüllte sie noch kurz die Funktion eines Bildungszentrums des Verbands der Polnischen Pfadfinder. Aus diesem Zeitraum kommt auch die (anfänglich lokal und später offiziell angewandte) Benennung der Herberge als Pfadfinderheim.

Auf dem tschechischen Territorium entstand ein derartiges Gebäude im Jahre 1932 in **Ramsau**. Seine Errichtung wurde vom Jugendheim Ramsau angeregt, das eine finanzielle Unterstützung vom Verband der deutschen Jugendherbergen erhielt. Die Herberge war mit zwei umfassenden Übernachtungsräumen und drei Einzelzimmern ausgestattet. Nach 1945 ging sie auf die tschechoslowakischen Gewerkschaftsvereine als Erholungszentrum mit 40 Bettplätzen über. Ihr neuer Name Kaťuša ging auf das damals populäre sowjetische Lied „Katiusza“ zurück. Im Jahre 1990 verbrannte auch diese Jugendherberge. Selbstverständlich waren tschechische Touristen in Jemenki zunächst in der Minderheit.

Der im Jahre 1888 gegründete Klub Böhmischer Touristen schaffte es erst im Jahre 1929, sich in Stare Mesto ansässig zu machen und ein Übernachtungsheim auf dem Roten Berg (Červenohorské sedlo) zu mieten. Er strebte jedoch nach der Er-

Inne atrakcje turystyczne

Pod wpływem romantyzmu rosło zainteresowanie ludzi ruchem na łonie natury, gdzie można było obserwować jej różnorodność. Równocześnie z ideami liberalnymi XIX wieku pojawił się również nacjonalizm, który min. prowadził do zainteresowań historią regionalną. Oba te kierunki udało się wykorzystać w rodzącym się ruchu turystycznym pogranicza naszego regionu.

W 1884 r., MSSGV udostępniło dla turystów, znaną już od średniowiecza, jaskinię na Špičaku koło Písečnéj. Z około 400 metrów drożnych korytarzy jaskiniowych, udostępniono niewiele ponad połowę. Niestety głównie ze względu na wysoką cenę wstępu, jaskinia szybko przestała cieszyć się popularnością i Towarzystwo zrezygnowało z jej prowadzenia, co przyczyniło się w znacznej mierze do dewastacji. Ponownie, jaskinia została oficjalnie udostępniona turystom dopiero od 1954 r. Największym pomieszczeniem jest tzw. „Ripperův sál”.

Znakowane szlaki prowadziły turystów również do naturalnych punktów widokowych, jakimi były min; „Obří skály” na północno-zachodnim zboczu Šeráka, „Medvědí kámen” za Gräfenbergiem, „Čertovy kameny” pod Zlatým Chlumem lub „Čertovy kazatelny” koło Javorníka. Najbardziej oryginalne są często opisywane w wierszach tzw. „Venušiny misky” na Smolném vrchu koło Žulovej. Podobny punkt widokowy stanął również nad Gluchołazami, był to tzw. „Grzybek” odbudowany w 2000 r. staraniem Towarzystwa Przyjaciół Gluchołaz. Otoczone sekretami „Mechová jezírka” na Rejvízie, przyciągały nie tylko turystów, ale również amatorów sportów zimowych. Wielkim powodzeniem cieszyły się również zatopione kamie-

jeskyně na Špičaku (*Spitzenstein*, 516 m) u Písečné (*Sandhübel*). Z celkových 400 m jeskynních chodeb vymodelovaných ledovcem si mohli turisté prohlédnout více než polovinu. Bohužel vysoká cena vstupného vedla k snížení návštěvnosti a spolek byl donucen vzdát se provozování jeskyně, což vedlo k jejich poškozování. Znovu byly jeskyně veřejnosti zpřístupněny až v roce 1954. Největší prostorem jeskyně je tzv. Ripperův sál.

Značené trasy dovedly turisty na přírodní vyhlídky, jakými jsou Obří skály (*Ammichsteine*) na severozápadním svahu Šeráku, Medvědí kámen (*Bärenstein*) za lázněmi Gräfenberk, Čertovy kameny pod Zlatým chlumem (*Harichsteine*) nebo Čertovy kazatelny (*Teufelskanzel*) v Račím údolí (*Krebsgrund*) u Javorníku. Zcela unikátními a pověstmi opředenými jsou tzv. Venušiny misky (*Venusnappla*) na Smolném vrchu u Koby lé nad Vidnavkou (*Kienberg bei Jungferndorf*). Obdobnou vyhlídku najdeme i u Glucholaz, je to tzv. Hříbek, o jehož vznik se roku 2000 zasloužil Spolek přátel Glucholaz. Tajemstvím oplývající mechová jezírka na Rejvízu (*Reihwiesen*) lákala k pěší turistice i zimním sportům. Návštěvníci nezdávka využívali ke koupání zatopených lomů, kterými „kraj žuly a mramoru” oplývá. I se zvyšujícími se hygienickými normami jim ale chybělo velké umělé koupaliště – to bylo nakonec vybudováno v Jeseníku v roce 1932.

V roce 1937 dokončili v Glucholazech výstavbu koupaliště zv. Waldbad. Tvořily ho čtyři bazény, z nich největší měl olympijské parametry, všechny moderně zařízené, což umožňovalo organizaci velkých sportovních akcí. Horský charakter střediska dovilil začlenit do něj terasovité travnaté pláže.

Vlastivědní pracovníci a turisté zpřístupňovali i ruiny gotických

richtung einer Abteilung in dieser am weitesten westlich gelegenen Gebirgskette der Sudeten. Dieses Ziel wurde erst im Jahre 1935 erreicht. Der Sitz war zwar bescheidener als geplant aber lokalisiert war er auf dem Červenohorské sedlo. Die feierliche Eröffnung fand zum tschechoslowakischen Freiheitstag am 28. Oktober statt. Zugunsten waren unter anderem der Handelsminister J. Najman, der Abgeordnete J. Slávik, der Kreislandrat von Šumperk F. Novotný und der Oberst des 13. Infanterieregiments Hauptmann Balcar. Die Feier moderierte der Vorsitzende des Klubs Tschechischer Touristen (KČT) in Jeseník, der Lehrer Adolf Novotný. Diese Feier wurde von der deutschen Seite völlig ignoriert. Kein Wunder, da damals auch in den Sudeten der Faschismus an Stärke gewann und dies unabwendbar die Tragödie des Zweiten Weltkrieges bahnte.

Andere

Sehenswürdigkeiten

Durch den Einfluss der Romantik wandten sich Teile der Gesellschaft einer Freizeitbewegung zu, um die Vielfältigkeit der Natur bewundern zu können. Parallel mit den Ideen des Liberalismus im 19. Jahrhundert kam auch der Nationalismus auf, der unter anderem die Beschäftigung mit der Heimatgeschichte propagierte. Von diesen beiden Bewegungen wurde bei dem ansteigenden Touristenverkehr im Grenzgebiet unserer Region erfolgreich Nutzen gezogen.

Im Jahre 1884 gab der MSSGV die bereits im Mittelalter bekannte Berghöhle auf dem Špičak-Berg bei Písečna für Touristen frei. Von den ca. 400 m zählenden Höhlenkorridoren stand mehr als die Hälfte einer Besichtigung zur Verfügung. Vor allem wegen zu hoher Eintrittspreise sank die Popularität der Berghöhle schnell. Daraufhin gab der Verein ih-

niotłomy i piaskownie, jakich nie brakowało w „kraju granitu i marmuru”. Prawdziwe kąpielisko było wybudowane w Jeseníku w roku 1932. W 1937 r. zakończono w Głuchołazach budowę kąpieliska „Waldbad”. W jego skład wchodziły cztery baseny, z których największy o wymiarach olimpijskich, wyposażony był w nowoczesne urządzenia, pozwalające na organizację wielkich imprez sportowych. W całość kompleksu bardzo udanie wkomponowano tarasy plażowe.

Krajoznawcy i turyści chętnie zdobywali również ruiny gotyckich zamków, stojących przy historycznym trakcie handlowym z Ołomuńca do Wrocławia, która prowadziła przez Złate Hory. Zamki chroniły nie tylko kupieckie karawany, ale także złoto które wykorzystywano w biskupiej mennicy w Nysie. Były to zamki; Edelstein i Leuchtenstein koło Złatých Hor, dalej Kobrštejn koło Rejvízu, Kaltenštejn koło Černé Vody, zamek w Žulovéj (przebudowany później na kościół), wreszcie zamek Rychleby w Račím údolí. Rychlebský zamek, leży około 3 km od pierwotnie gotyckiego zamku Johannesberg (cz. Jánkský Vrch), w Javorníku. Jego renesansowa przebudowa sprawiła, że stał się letnią rezydencją swych właścicieli

strážních hradů na obchodní cestě z Olomouce do Vratislavi, která procházela Zlatými Horami. Hradny chránily pocestné, obchodníky a jejich zboží i zlato vytěžené na Zlatohorsku a převážené ke zmincování biskupům do Nisy. Od Edelštejna přes Leuchtenštejn u Zlatých Hor, dále přes Kobrštejn u Rejvízu, Kaltenštejn u Černé Vody (*Schwarzwasser*), hrad přestavěný na kostel v Žulové (*Friedeberg, Frýdberk*), Pustý zámek až na hrad Rychleby v Račím údolí. Rychlebský hrad (*Reichenstein*) leží asi 3 km od původně gotického hradu Jánkský Vrch, v renesanci přestavěným na zámek – letní sídlo vratislavských biskupů. V roce 1928 zde vzniklo soukromé zámecké muzeum. V Javorníku existovalo ještě další, městské muzeum, které již v roce 1902 založila tamní sekce MSSGV. Vystavila tam hlavně nálezy z archeologického výzkumu na hradě Rychleby a v roce 1910 dokonce spolek upravil ruinu hradu do romantizující podoby. Již před koncem 19. století sbírali občané Vidnavy památky a starožitnosti, v roce 1902 z nich Muzejní spolek mohl vybudovat expozici. Tu doplnila roku 1930 přírodovědná a prehistorická sbírka. Největší a zároveň nejdůležitější mu-

re Beaufsichtigung auf, wodurch die Berghöhle im großen Ausmaß verwüstet wurde. Neu eröffnet wurde sie erst im Jahre 1954. Ihr größter Gewölberaum ist der so genannte „Ripperův sál”.

Beschilderte Bergwege führten die Touristen auch zu natürlichen Aussichtspunkten, wie etwa den *Amichsteine* an der nordwestlichen Bergseite des Hochschar (Šerák), *Bärenstein* bei Gräfenberg, *Harichsteine* am Zlatý Chlum oder *Teufelskanzel* bei Javorník. Einzigartig sind die sehr oft in Versen beschriebenen *Venusnappla* auf dem Smolny vrch bei Žulova. Eine andere Aussichtsstätte erstreckte sich auch über Ziegenhals. Ein so genannter „Kleiner Pilz”, der im Jahre 2000 auf Bestrebungen der Freundschaftsgesellschaft von Ziegenhals wiederhergestellt wurde. Die geheimnisvollen „Mechová jezírka” bei Rejvíz zogen nicht nur Touristen, sondern auch Liebhaber von Wintersportarten an. Einer großen Beliebtheit erfreuten sich außerdem außer Betrieb befindliche Steinbrüche und Sandgruben, von denen es „im Land der Granite und des Marmors” nur so wimmelte. Ein beeindruckendes Bad wurde in Jeseník im Jahre 1932 errichtet. Im Jahre 1937 wurde der Bau des „Waldbades” in Ziegenhals abgeschlossen. Es setzte sich aus vier Schwimmbecken zusammen, von denen das größte Schwimmbecken mit den modernsten Anlagen ausgestattet war und die Einrichtung von groß angelegten Sportveranstaltungen ermöglichte. Der ganze Komplex wurde durch Terrassen noch bereichert.

Die Heimatforscher und Touristen besichtigten gerne auch die gotischen Burgruinen am historischen Handelsweg von Olmütz nach Breslau, der über Zlate Hory führte. Die Schlösser ermöglichten nicht nur Obdach für Kaufleute und ihre Waren, son-

czyli wrocławskich biskupów. W 1928 r. powstało tam prywatne muzeum zamkowe. W Javorníku istniało również drugie, miejskie muzeum, które już w 1902 r. założyła tamtejsza sekcja MSSGV. Zgromadzono w nim przede wszystkim ekspozycje z wykopalisk archeologicznych na zamku Rychleby, a sam zamek w 1910 r., został przebudowany na romantyczne ruiny. Już od końca XIX wieku, mieszkańcy Vidnavy zbierali pamiątki związane z historią swego regionu, co pozwoliło na otwarcie ekspozycji w 1902 r. a w 1932 r., uzupełniono je o ekspozycje historii naturalnej. Największe i zarazem najważniejsze muzeum powstało w Jeseníku. Główną przyczyną jego powołania było właśnie rozwijające się krajoznawstwo. Po kilkuletnich przygotowaniach, jesenické muzeum otwarto ostatecznie w 1905 r.

Po zniesieniu na początku XX wieku statusu twierdzy w Nysie, miasto otworzyło się w pewnym sensie na ruch turystyczny, głównie poprzez tworzenie licznych placówek kulturalnych, głównie muzeów. W 1897 r. jako pierwsze powstało Muzeum Sztuki i Starożytności. Trzy lata później w nowo zbudowanym klasztorze księży werbistów (Dom Misyjny św. Krzyża) Muzeum Misyjne (przyrodnicze i etnologiczne), a drugie tego samego rodzaju ok. 1920 r. w klasztorze franciszkanów. W latach trzydziestych zorganizowano kolejne muzea: Muzeum Pieniądza, Muzeum Garnizonowe, działające od 1935 r. oraz Biograficzne Muzeum Niemieckie im. Josepha von Eichendorffa.

Ważnym elementem rozwoju turystyki na Ziemi Nyskiej było wybudowanie zbiornika otmuchowskiego. Jednego z największych zbiorników retencyjnych w Polsce i największego na Nysie Kłodzkiej. Budowało go w latach 1925-1932 około 2300 robot-

ników. Muzeum se zrodilo v Jeseníku roku 1900 a o pět let později otevřelo své expozice zaměřené na regionální dějiny.

Když počátkem 20. stol. Nisa přišla o statut pevnosti, město se tím do jisté míry otevřelo turistickému ruchu, hlavně zřizováním různých kulturních institucí, zejména muzeí. Jako první v roce 1897 vzniklo Muzeum umění a starožitností. O tři roky později následovalo Etnologické muzeum v Misyjním domě sv. Kříže v Nise – Horní Vsi a další stejného zaměření okolo roku 1920 v klášteře františkánů. V 30. letech vznikla následující muzea: soukromé Muzeum nouzových platidel, Posádkové muzeum ženijního vojska a od roku 1935 činné Německé muzeum Josepha von Eichendorfa.

Důležitým podnětem pro rozvoj turistiky v Nisku byla výstavba Otmuchovského jezera, jedné z největších retenčních nádrží v Polsku a největší na Nise Kladské. Budovalo ho v letech 1925 – 1932 na 2300 dělníků. Jeho celkový objem činí 124,5 milionu m³ a rozloha je takřka 20 km². Při plánování umělého jezera se nezapomnělo ani na turistickou a rekreační infrastrukturu. Proto při pobřeží vyrostla početná rekreační zařízení, penziony a restaurace. Amatérským vodním sportovcům sloužil přístav a půjčovna lodí. Nezapomnělo se ani na písčité pláže s vyznačenými chráněnými úseky pro plavání dětí a dospělých. Při slavnostním předání jezera do provozu zahájil plavbu i výletní parník. Občané Otmuchova, Nisy a Pačkova velmi rádi obdivovali z jeho paluby panoráma Otmuchova a takřka celých Jeseníků.

Železnice

Rozvoj turistiky v celých bývalých severních Sudetech, tj. na

dem bargen auch Gold, das in der bischöflichen Münzanstalt in Neisse geprägt wurde. Es ging hierbei um die Schlösser Edelstein und Leuchtenstein bei Zlate Hory, Kobrštejn bei Rejvízu, Kaltenštejn bei Černé Vody, das Schloss in Žulova (später zur Kirche umgebaut) und letztendlich das Schloss von Rychleby in Račí údolí. Dieses Schloss liegt ca. 3 km weit von dem ursprünglich gotischen Johannesberg-Schloss (cz. Jánský Vrch) in Javorník. Im Renaissancestil umgebaut, wurde es zum Sommersitz seiner Eigentümer, d.h. der Breslauer Bischöfe. Im Jahre 1928 wurde dort ein privates Schlossmuseum eingerichtet. In Javorník befand sich noch ein zweites stadt-eigenes Museum, das im Jahre 1902 die dortige MSSGV-Abteilung schuf. Untergebracht wurden dort vor allem Gegenstände aus verschiedenen archäologischen Ausgrabungen, die am Schloss von Rychleby stattfanden. Das Schloss selbst wurde 1910 in eine romantische Burgruine umgewandelt. Bis zum Ende des 19. Jahrhunderts sammelten Einwohner von Vidnava Andenken, die mit der Geschichte ihrer Heimat verbunden waren. Dies erlaubte eine Ausstellung im Jahre 1902 aufzubauen, die im Jahre 1932 mit Exponaten der Historia naturalis ergänzt wurde. Das größte und zugleich wichtigste Museum entstand in Jeseník. Seiner Gründung lag hauptsächlich die in der Entwicklung begriffene Heimatkunde zu Grunde. Nach jahrelangen Planungen wurde das Museum in Jeseník schließlich im Jahre 1905 eröffnet.

Als am Anfang des 20. Jahrhunderts der Stadt Neisse der Festungsstatus genommen wurde, hat sie sich langsam dem Fremdenverkehr aufgeschlossen, nicht zuletzt durch die Gründung mehrerer Kulturzentren, vor allem aber Museen. Im Jahre 1897 entstand als erstes das Museum für Kunst und Altertum. Drei Jahre später ein Missionsmuseum (für Naturwissenschaft und Ethnologiekun-

ników. Jego całkowita pojemność wynosi 124,5 mln m³, a powierzchnia około 20 km². Planując to sztuczne jezioro, pomyślano również o infrastrukturze turystyczno-wypoczynkowej. W strefie przybrzeżnej powstały zatem liczne ośrodki wypoczynkowe, pensjonaty i restauracje. Amatorom sportów wodnych udostępniono wypożyczalnie sprzętu wodnego oraz przystanie. Nie zapomniano również o piaszczystych plażach z wyznaczonymi chronionymi strefami do pływania dla dzieci i dorosłych. Zaraz po uroczystym oddaniu akwenu do użytku rozpoczął rejs statek turystyczny. Mieszkańcy Otmuchowa, Nysy i Paczkowa bardzo chętnie z jego pokładu podziwiali panoramę Otmuchowa i niemal całych Jeseníkův.

Kolej

Rozwój turystyki w całych północnych Sudetach, mógł nastąpić dzięki powstaniu tzw. magistrali podsudeckiej, łączącej Jelenią Górę z Kamieńcem Żąbkowickim. W grudniu 1874 roku przedłużono magistralę na wschód oddając do użytku odcinek Kamieniec Żąbkowicki – Goświnowice na trasie do Kędzierzyna, a całą położoną na wschód od Kamieńca część magistrali, przez Paczków, Otmuchów, Nysę i Prudnik, uruchomiono w 1876 roku. Rok wcześniej, w listopadzie 1875 r., uruchomiono już połączenie kolejowe z Nysy do Głucholaz przez Nowy Świątów. W drugiej połowie XIX wieku, istniały różne koncepcje połączenia kolejowego ze stroną austriacką. Jedna z nich zakładała budowę połączenia z Głucholaz do Złatych Hor. Te natomiast doliną Złatej Opawicy miało połączyć w Mesto Albrechtice, z budowaną właśnie linią z Krnova do Jindřichova ve Slezsku. Druga wersja, lansowana głównie przez właścicieli znajdujących się po tam-

dnešním polským územím, mohl nastat díky vzniku tzv. podsudetské železniční magistraly spojující Jelení Horu (*Hirschberg, Jelenia Góra*) s Kamieńcem Żąbkowickim (*Kamenz*). V prosinci 1874 byla trať prodložena směrem na východ o úsek Kamieniec Żąbkowicki – Goświnowice (*Gross Giesmannsdorf*) na trasie do Kędzierzyna (*Heydebreck*). Další úsek trati ležící východně od Kamieńca přes Pačkov, Otmuchov, Nisu a Prudnik byl zprovozněn v roce 1876. O rok dříve, v listopadu 1875 byla dána do provozu trať z Nisy do Głucholaz přes Nowy Świątów (*Deutsch Wette*). V druhé polovině 19. stol. existovaly různé koncepcie napojení na rakouskou železniční síť. Jedna z nich předpokládala vybudování trati z Głucholaz do Zlatých Hor. Ty se měly napojit údolím Zlaté Opavice s Městem Albrechtice (*Stadt Olbersdorf*) na právě budovanou železnici z Krnova do Jindřichova ve Slezsku (*Hennersdorf*). Druhá varianta, podporovaná především majiteli kamenolomů na rakouské straně hranice, předpokládala vedení železniční tratě od Nowego Świątowa přes Velké Kunčice (*něm. část Gr. Kunzendorf, dnes Slawniowice*), Supíkovice (*Saubsdorf*) do Písečné, kde by se napojila na projektovanou trať do Jeseníku

de) und gegen 1920 noch ein weiteres Missionsmuseum im Franziskanerkloster. In den 30er Jahren wurden weitere Museen aufgebaut: Das Münzmuseum, das Garnisonsmuseum (1935) sowie das Deutsche Joseph-von-Eichendorff-Museum der Biographien.

Ein wichtiger Beitrag zur Entwicklung des Fremdenverkehrs im Neisser Land wurde durch die Anlage des Ottmachauer Stausees, eines der größten Poldergebiete an der Glatzer Neisse, geleistet. Ihn stellten in den Jahren 1925-1932 ca. 2300 Arbeitskräfte fertig. Sein Gesamtfassungsvermögen beträgt 124,5 Mio. m³ und seine Fläche nimmt ca. 20 km² ein. Die Baupläne beinhalteten auch den Aufbau einer touristischen Infrastruktur. Entlang des Seeufers entstanden somit zahlreiche Erholungszentren, Fremdenheime und Restaurants. Den Liebhabern von Wassersportarten standen Bootsausleihen und Anlegeplätze zur Verfügung. Nicht vergessen wurde dabei der Aufbau von Sandstränden mit beschilderten und beaufsichtigten Schwimmbzonen für Kinder und Erwachsene. Unmittelbar nach der feierlichen Eröffnung des Wasserbeckens wurde außerdem ein Ausflugsschiff in Dienst gestellt.

Eisenbahnverkehr

Die Entwicklung des Fremdenverkehrs in den Nordsudeten konnte dank der Entstehung der so genannten Sudentischen Eisenbahnmagistrale erfolgen, die Hirschberg mit Kamenz verknüpfte. Im Dezember 1874 wurde die Hauptbahnlinie nach Osten ausgebaut und es entstand eine neue Bahnstrecke von Kamenz über Giesmannsdorf nach Kandrzin. Die ganze Bahnlinie östlich von Kamenz, die über Patschkau, Ottmachau, Neisse und Neustadt verlief, wurde erst im Jahre 1876 zur Nutzung überge-

tej stronie granicy kamieniołomów, zakładała poprowadzenie trasy kolejowej od Nowego Świątowa, przez Sławniowice, Supíkovice do Písečnéj, gdzie połączyłaby się z mającą dopiero powstać linią do Jesenika i Hanušovic. Ostatecznie, po wielu sporach, zwyciężyła wersja o połączeniu Głuchołaz bezpośrednio z Jindřichovem, do którego pociągi z Krnova dojeżdżały już od października 1872 r. Pierwszy pociąg przejechał przez granicę 1 grudnia 1875 r. Początkowo między Krnovem a Głuchołazami istniały jedynie stacje kolejowe w: Mesto Albrechtice, przystanek w Třemešnej i Jindřichovie – ostatniej stacji przed granicą. Dopiero później zaczęły pojawiać się dworce lub przystanki, w tym w 1905 r. w Pokrzywniej, dokąd uruchomiono specjalne połączenie z Głuchołaz. Pokrzywna dzięki położonemu na Złotym Potoku kąpielisku, była jednym z najpopularniejszych miejsc wypoczynku mieszkańców Górnego Śląska.

O połączeniu trasy kolejowej Praga – Ołomuniec z Prusami dyskutowano już od lat 60-tych XIX wieku, jednak prusko-austriacka wojna 1866 r., wszystkie projekty odsunęła daleko w czasie. Wraz z rozwojem przemysłu i uzdrowisk regionu jesenickiego, powstanie takiej li-

a Hanušovic. Nakonec po mnoha sporech zvítězila verze propojení Głuchołaz přímo s Jindřichovem, kde již od října 1872 jezdily vlaky. První vlak přešel státní hranici mezi Německem a Rakousko-Uherskem 1. 12. 1875. Na začátku existovala na trati jen železniční stanice v Městě Albrechticích a zastávky v Třemešně a Jindřichově ve Slezsku, poslední stanici před hranicemi. Teprve později se stavěla další nádraží, resp. zastávky jako v roce 1905 ve Wildgrundu (*Pokrzywna*), kam vedl zvláštní spoj z Głuchołaz. Obec, zvaná též Slezské Švýcarsko, získala díky přírodnímu koupališti na Zlatém Potoku značnou proslulost po celém Horním Slezsku.

O propojení Olomoucko-pražské dráhy s Pruskem se diskutovalo již v 60. letech 19. století, ale prusko-rakouská válka 1866 všechny projekty na dlouhý čas odsunula. S rozvojem průmyslu a lázeňství na Jesenicku se zřízení dráhy stalo nakonec nutností, protože celý kraj byl horským masivem jakoby odřezán od Moravy a hranice s Pruskem tvořily nepřijemnou celní bariéru. Železnici podporovala nejen největší slezská textilní firma Regenhart & Raymann, jejíž majitel Adolf Raymann jun. stál v čele konsorcia podnikatelů Jesenicka

ben. Im November 1875 wurde eine Bahnstrecke von Neisse nach Ziegenhals in Deutsch Wette angeschlossen. In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts lagen verschiedene Konzepte zur Errichtung einer Bahnverbindung mit der österreichischen Seite vor. Eines von ihnen sah den Bau einer Bahnstrecke von Ziegenhals nach Zlate Hory vor, die entlang des Zlata-Opavica-Tals in Mesto Albrechtice mit der damals gerade gebauten Eisenbahnlinie von Krnov nach Jindřichov ve Slezsku verknüpft werden sollte. Ein zweites Konzept, das vor allem Eigentümer der jenseits der Grenze gelegenen Steinwerke befürworteten, setzte den Bau einer Bahnstrecke von Deutsch Wette über Sławniowitz, Supíkovice nach Písečna als Anschlussstelle für die erst nachher geplante Bahnstrecke nach Jeseník und Hanušovic voraus.

Schließlich wurde nach mehreren Turbulenzen die Idee von der Herstellung der direkten Eisenbahnverbindung zwischen Ziegenhals und Jindřichov durchgesetzt. Die Züge aus Krnov konnten Jindřichov schon vom Oktober 1872 an erreichen. Der erste Zug überquerte am 1. Dezember 1875 die Grenze. Am Anfang bestanden auf der Strecke Krnov-Ziegenhals nur die Bahnhaltstellen in Mesto Albrechtice, Třemešna und Jindřichov (die letzte vor der Grenze). Erst später wurden weitere Bahnhöfe und Haltestellen eingerichtet, darunter im Jahre 1905 in Wildgrund, für das eine besondere Bahnverbindung nach Ziegenhals hergestellt wurde. Wildgrund war dank eines in Reichenstein gelegenen Bades eine der populärsten Erholungsstätten für die Einwohner Oberschlesiens.

Über den Anschluss der Eisenbahnstrecke Prag-Olmütz an Preußen wurde schon seit den 60er Jahren des 19. Jahrhunderts diskutiert. Doch schob der preußisch-österreichische Krieg von 1866 alle

nii stało się koniecznością, ze względu na jego geograficzne położenie. Specjalnie powołane konsorcjum, w 1874 r. uzyskało koncesję na budowę linii do granicy państwowej z Hanušovic, przez Jeseník, Supikovice do Bernartic. Projekt okazał się jednak za drogi i został odłożony. Po wielu dalszych perypetiach finansowych, 5 grudnia 1885 r. austriacka firma ÖLEG otrzymała koncesję na budowę trasy Hanušovice – Gluchołazy. Roboty ruszyły prawie rok później, dopiero 3 listopada 1886 r., choć należy dodać, że same prace przebiegały w rekordowo szybkim czasie. Odcinek z Dolni Lipowej do Gluchołaz został oddany już 26 lutego 1888 r., a do Hanušovic 1 października tego samego roku. Budowa tego odcinka była prawdziwym wyzwaniem gdyż musiała dotrzeć na przełęcz Ramzova, gdzie dzisiaj znajduje się najwyżej położony dworzec kolejowy dla pociągów pospieszonych w Republice Czeskiej (ok. 760 m n.p.m.), a całą trasę z Dolni Lipowej nazwano „Śląskim Semmeringiem”. Austriacy w koncesji udzielonej w 1885 roku na budowę linii Hanušovice – Gluchołazy mieli zastrzeżony warunek – wybudowanie dwóch kolejnych transgranicznych połączeń – w Bernaticach i w Velkých Kuněticach. W roku 1893 zobowiązanie to przejęło państwo, a 20 grudnia 1894 roku rozpoczęto budowę linii z Dolni Lipové do Bernatic. Po niemieckiej stronie granicy była już czynna linia Otmuchów – Dziewiętlice. Budowę linii zakończono w 1896 roku i już 2 lipca tego roku ruszyły pociągi. W następnym roku ukończono budowę linii bocznych do Javorníka z Bernatic i do Vidnavy z Hukovic (dziś Velká Kraš). Ruch na obu liniach rozpoczęto 6 sierpnia 1897 roku. Potem skończyło się na dyskusjach, czy budować połączenie przez granicę z Velkých Kunětic do Sław-

a Šumperska pro výstavbu dráhy, ale i roku 1881 založený výbor při městské radě v Jeseníku v čele s Johannem Ripperem, propagátorem turistiky a lázeňství. Konsorcium podnikatelů sice získalo roku 1874 koncesi na dráhu vedoucí z Hanušovic přes Jeseník, Supikovice a Bernartice (*Barzdorf*) na státní hranice, ale projekt se ukázal jako velmi drahý. Po značně složitých peripetiích finančního rázu, jež musely být řešeny až změnou zákonů, nakonec 5. 12. 1885 získala Rakouská společnost místních drah koncesi na výstavbu železniční tratě Hanušovice – Gluchołazy. Práce však byly zahájeny téměř o rok později, teprve 3. 11. 1886, i když musíme přiznat, že samotné práce poté probíhaly v rekordně rychlém tempu. Úsek z Dolní Lipové do Gluchołaz byl zprovozněn již 26. 2. 1888 a do Hanušovic 1. října téhož roku. Výstavba tohoto úseku byla pro stavitele skutečnou výzvou, protože trať musela překonat Ramzovské sedlo, kde se nachází nejvyšše položená rychlíková stanice v České republice (asi 760 m n. m.). I proto celou trasu z Dolní Lipové do Ramzové nazýváme *Slezským Semmeringem*. Koncese z roku 1885 udělená rakouské společnosti si vyhrazovala podmínku, že musí postavit dvě přeshraniční železniční tratě – z Dolní Lipové do Bernartic a z Písečné do Velkých Kunětic. V roce 1893 tento závazek na sebe převzal stát a 20. 12. 1894 zahájil výstavbu tratě z Dolní Lipové do Bernartic.

Na německé straně hranice byla již trať z Otmuchova do Dziewiętlic (*Heinersdorf*) v provozu. Stavba byla ukončena roku 1896 a již 2. července vyrazily vlaky na trať. Následujícího roku byly vybudovány pobočné tratě z Bernartic do Javorníku a z Hukovic (*Haugsdorf*) do Vidnavy (*Weidenau*), do provozu byly uvede-

Vorhaben weit in die Zukunft hinaus. Parallel zur Entwicklung der Industrie und der Heilbäder im Umkreis von Jeseník wurde auch der Bau einer solchen Bahnverbindung unvermeidlich, und zwar auf Grund der geographischen Lage. Ein speziell berufenes Konsortium erzielte im Jahre 1874 eine Genehmigung für den Bau einer Bahnlinie bis zur Staatsgrenze von Hanušovice über Jeseník, Supikovice nach Bernartice. Das Projekt erwies sich jedoch als kostspielig und wurde auf Eis gelegt. Nach mehreren finanziellen Strapazen erwarb schließlich am 5. Dezember 1885 die österreichische Firma ÖLEG eine Konzession für den Bau der Bahnstrecke Hanušovice-Ziegenhals. Die Bauarbeiten wurden fast ein Jahr später, am 3. November 1886, aufgenommen, obwohl die Arbeiten selbst schnell bewältigt wurden. Die Strecke von Dolni Lipova nach Ziegenhals wurde schon am 26. Februar und nach Hanušovic am 1. Oktober 1888 freigegeben. Der Bau dieses Abschnitts war tatsächlich eine Herausforderung, da er über den Ramzova-Pass führen musste. Derzeit ist gerade dort der am höchsten gelegene Bahnhof für Schnellzüge in der ganzen Tschechischen Republik (ca. 760 m ü. d. M.). Die ganze Strecke wurde oftmals mit den Namen „Schlesischer Semmering“ benannt. Die den Österreichern 1885 gewährte Baukonzession enthielt jedoch eine Bedingung. Die Firma sollte nämlich zwei weitere grenzübergreifende Bahnstrecken in Bernatic und Velke Kunětice errichten. Im Jahre 1893 übernahm aber der Staat diese Verpflichtung. Am 20. Dezember 1894 wurde somit der Bau des Abschnitts von Dolni Lipova nach Bernatic aufgenommen. Auf der deutschen Seite der Grenze bestand mittlerweile die Bahnstrecke Ottmachau-Heinersdorf. Die neue Bahnstrecke wurde im Jahre 1896 fertiggestellt

niowic, dokąd doprowadzono linię z Nowego Świątowa już w listopadzie 1894 r. W końcu osiągnięto porozumienie o utworzeniu przejścia granicznego w Vidnavie. Zostało otwarte 5 listopada 1911 r., wraz z otwarciem linii Nysa – Vidnava.

Od 1899 r. dla lepszego wykorzystania trasy głuchołaskiej, w niedziele i święta, kursowały tędy również typowe pociągi turystyczne. Pierwszy – poranny, jechał z Krnova do Lipovych Lazni, drugi wieczorem wracał. Z każdego oczywiście mogli korzystać głuchołazianie, jak i kuracjusze tutejszego uzdrowiska, a dla zachęcenia do takich kolejowych wycieczek wprowadzano niższe bilety. Dużym ułatwieniem dla turystów było oddanie w maju 1914 r. linii kolejowej do części zdrojowej w Głuchołazach z przystankami; Głuchołazy Miasto i Głuchołazy Zdrój. Po 1918 r., ruch kolejowy na tranzycie, prawie w ogóle się nie zmienił, jedynie Austriaków na głuchołaskim dworcu zastąpiło dziewięciu czeskich kolejarzy i celników, których musiano sprowadzić z głębi republiki. Od 1921 r. można było dojechać z Głuchołaz do Pragi pociągiem pospiesznym. Wcześniej natomiast, takie połączenie istniało z Wrocławiem i Wiedniem. Z Opola w ciągu niecałych 2 godz. można było dojechać do Głuchołaz. Lata trzydzieste nie sprzyjały jednak rozwojowi przewozów kolejowych w tym regionie. Początkowo było to spowodowane kryzysem gospodarczym, następnie sytuacją polityczną. Po konferencji monachijskiej, od października 1938 r., wraz z Sudetami cała linia kolejowa została włączona do III Rzeszy. Granicy jednak nie zniesiono. Dopiero od 11 października do Głuchołaz dojeżdżały trzy składy z drugiej strony granicy, ich podróźni nie mieli jednak prawa przesiadki w głąb Niemiec. Z wszystkich

ny 6. 8. 1897. Další práce zastavila diskuse, zda postavit přes hranice trať z rakouských Velkých Kunětic do jejich německé části (Slawniowice), kam již od roku 1894 vedla trať z Nowého Świątowa. Nakonec padlo rozhodnutí otevřít hraniční přechod ve Vidnavě. Dne 5. 11. 1911 byly hraniční přechod a s ním i trať Nisa – Vidnava zprovozněny.

Od roku 1899 byly pro lepší využití glucholazské dráhy o nedělích a svátcích nasazeny typické turistické vlaky. První – ranní jel z Krnova do Dolní Lipové, druhý se večer vracel zpět. Každý spoj mohli samozřejmě využívat obyvatelé Glucholaz i zdejší lázeňští hosté. Pro popularizaci těchto železničních výletů byly zavedeny zlevněné jízdenky. Velké ulehčení turistům přineslo v květnu 1914 otevření trati do lázeňské části Glucholaz se zastávkami Glucholazy-město a Glucholazy-lázně. Po roce 1918 se tranzitní železniční doprava takřka vůbec nezměnila, jen na glucholazském nádraží vystřídalo Rakušany devět českých železničářů a celníků, kteří sem byli přeloženi z vnitrozemí. Od roku 1921 bylo možné

und am 2. Juli dem Verkehr übergeben. Im nächsten Jahr wurden die Gleise der Stichstrecken nach Javornik von Bernatice und nach Vidnava von Hukovice (derzeit Velka Kras) verlegt. Eröffnet wurden die beiden Linien am 6. August 1897. Später blieb es nur bei Diskussionen, ob eine Bahnverbindung über die Grenze hinaus von Velke Kunitice nach Slawniowitz gebaut werden sollte. Im November 1894 wurde eine Bahnlinie von Deutsch Wette angeschlossen. Schließlich vereinbarte man die Gründung eines Grenzübergangs in Vidnava, der dann am 5. November 1911 parallel zur Eisenbahnstrecke Neisse-Vidnava geöffnet wurde.

Um von der Bahnstrecke nach Ziegenhals zu profitieren, wurden seit 1899 sonntags und feiertags Ausflugszüge eingesetzt. Der Morgenzug kam von Krnov nach Lipovi Lazni und mit dem Abendzug konnte man zurückkehren. Diese Züge konnten selbstverständlich die Einwohner von Bad Ziegenhals wie auch die Kurgäste der dortigen Kurstätte in Anspruch nehmen. Für die Eisenbahnausflügler wurden bereits damals Ermäßigungsfahrkarten eingeführt. Einen großen Vorteil zogen die Touristen im Mai 1914 von der Eröffnung einer Eisenbahnlinie zu der Kurstätte in Ziegenhals mit den Haltestellen in Ziegenhals Stadt und Ziegenhals Bad. Nach 1918 veränderte sich der Eisenbahnverkehr auf der Strecke fast gar nicht. Nur die österreichischen Eisenbahnarbeiter und Zollbeamten auf dem Ziegenhalser Bahnhof wurden von tschechischen ersetzt, die aus weiten Teilen der Tschechoslowakei gebracht wurden. Bis 1921 konnte man von Ziegenhals mit einem Schnellzug Prag erreichen. Früher bestand eine solche Fahrtmöglichkeit nach Breslau und Wien. Von Oppeln konnte man in ca. 2 Stunden in Ziegenhals eintreffen. Die 30er Jahre waren jedoch für die

tras kolejowych przechodzących przez dotychczasową granicę niemiecko – czechosłowacką, jako pierwszą otwarto właśnie tę z Krnova do Glucholaz.

W nowej sytuacji geopolitycznej

Po II wojnie światowej, zarówno po czechosłowackiej jak i teraz polskiej stronie granicy, dokonały się zmiany ludnościowe. Wysiedlona ludność niemiecką zastąpili polscy repatrianci z terenów II Rzeczypospolitej wcielonych do Związku Radzieckiego, natomiast Niemców Sudetckich zastąpiła ludność osiedlona tutaj ze środkowej Czechosłowacji. Nowa sytuacja polityczna spowodowała również zmiany w turystyce. Najbardziej wyraźnym tego przykładem było nowe znakowanie szlaków turystycznych, gdzie dotychczasowe romby zastąpiono po jednej i drugiej stronie prostokątami. Musiano też przejąć schroniska i wieże widokowe od dotychczasowych właścicieli lub dzierżawców. Niestety w większości obiekty popadły w ruinę. Kolejowy tranzyt przez Glucholazy, tak ważny dla ruchu turystycznego, został wstrzymany, nie tylko ze względu na zniszczenia, głównie kolejowych wiaduktów, ale również

z Glucholaz cestovat do Prahy rychlíkem. Dříve takový spoj existoval mezi Vratislaví a Vídní. Z Opole bylo možné dojet do Glucholaz za necelé dvě hodiny. Třicátá léta však nebyla příznivá rozvoji železniční dopravy v tomto regionu. Zpočátku to bylo způsobeno hospodářskou krizí, následně politickou situací. Od října 1938 – po mnichovské konferenci – byly celé Sudety spolu s železnicí přičleněny k Třetí říši. Ke zrušení hranice však nedošlo. Teprve 11. října začaly do Glucholaz zajíždět tři vlakové soupravy z druhé strany hranice, cestující však nemohli přestupovat a cestovat dále do Německa. Ze všech vlakových tras protínajících bývalou německo-československou hranici byla jako první otevřena právě trasa z Krnova do Glucholaz.

Nová geopolitická situace

Po 2. světové válce došlo na obou stranách státní hranice k výměně obyvatelstva. Vysídlené Němce nahradili polští repatrianti z území polské II. republiky, jež bylo včleněno do Sovětského svazu, namísto sudetských Němců přišli obyvatelé z vnitrozemí Československa. Nová politická situace se promítla i do změn v turistice. Nejmarkantnějším

Entwicklung des Eisenbahnverkehrs in dieser Region nicht besonders gnädig. Am Anfang lag es an der wirtschaftliche Krise und dann der politischen Situation. Mit der Münchner Konferenz wurde im Oktober 1938 neben dem Sudetenland auch die ganze Eisenbahninfrastruktur in das Dritte Reich eingegliedert. Die Grenze wurde jedoch zunächst nicht abgeschafft. Von allen grenzüberschreitenden Eisenbahnlinien entlang der deutsch-tschechoslowakischen Grenze wurde jedoch die von Krnov nach Ziegenhals als erste eröffnet.

Unter neuen geopolitischen Verhältnissen

Nach dem Zweiten Weltkrieg vollzog sich sowohl auf der tschechischen als auch auf der jetzigen polnischen Seite der Grenze ein Wechsel der Bevölkerung. Die vertriebenen Deutschen wurden durch polnische Umsiedler aus den östlichen Gebieten der 2. Republik Polens, die durch die UdSSR einverleibt wurden, ersetzt. An die Stelle der Sudetendeutschen kamen Bevölkerungsgruppen aus Mittelschlesien. Die neue politische Situation veränderte auch den Fremdenverkehr. Am deutlichsten kam dies bei der neuen Beschilderung der Wanderwege zum Ausdruck. Die bisherigen Rauten lösten beiderseits Rechtecke ab. Neue Eigentümer oder Pächter bekamen auch die Herbergen und Aussichtstürme. Leider gerieten die meisten von ihnen in den Ruin. Der Bahnverkehr über Ziegenhals, so wichtig für den Fremdenverkehr, wurde eingestellt – nicht nur wegen der Zerstörung der Bahnviadukte, sondern auch wegen der angespannten politischen Verhältnisse zwischen Polen und der damaligen Tschechoslowakei. Die tschechischen Züge durften nach Ziegenhals erst Mitte Dezember 1948 fahren. Die Personenbeförderung wurde ausschließlich

napiętą sytuację polityczną między Polską a Czechosłowacją. Czeskie pociągi przez Głucholazy mogły przejechać dopiero w połowie grudnia 1948 r. Ruch osobowy ograniczony został jednak tylko do tranzytu, gdyż kolejowe przejście graniczne, po wojnie, już nie miało być otwarte przez następnych 60 lat.

W marcu 1948 r., katowicki oddział Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, zorganizował swoje koło w Głucholazach. Swoją siedzibę miało w tamtejszym hotelu „Śląskim”, a zasięgiem obejmowało Nysę, Otmuchów i Paczków. Koło założyło sobie przede wszystkim odnowienie zaniedbanych szlaków turystycznych, wykształcenie zawodowych przewodników, którzy mogliby oprowadzać wycieczki nie tylko po górach, ale również po wymienionych miastach. Najpierw jednak trzeba było uzgodnić polskie nazwy gór i potoków, gdyż ta sprawa była całkowicie zaniedbana. Warto zaznaczyć, że PTT wybrało właśnie Paczków, jako miejsce wypadowe w Sudety Wschodnie i Środkowe, i właśnie tam miał zacząć się biało-czerwony szlak turystyki dolnośląskiej, późniejszy główny szlak sudecki im. Orłowicza.

Po czechosłowackiej stronie granicy, powstała na nowo sekcja Klubu Czeskich Turystów rozpoczęła odnawiać zaniedbane schroniska – własne jak i przejęte schroniska niemieckich organizacji. Po lutym 1948 r. działalność KČT rozplynęła się w masie innych stowarzyszeń i organizacji sportowo-rekreacyjnych, majątek, czyli głównie schroniska przejęły komunistyczne związki zawodowe. Klubu Czeskich Turystów jako niezależna organizacja, odrodził się dopiero po roku 1989 i współpracuje zarówno z polskim PTTK, jak i niemieckim MSSGV.

*Głucholazy – Jeseník
lipiec – sierpień 2006*

przykładem zmiany było nové značení turistických tras, kdy dosavadní košotčverce nahradily obdělníky. Chaty a rozhledny byly původním majitelům či nájemcům zkonfiskovány. Bohužel ve většině případů tyto objekty podlely zkáze. Pro turistiku tak důležitá železniční doprava přes Glucholazy byla zastavena, a to nejen vzhledem k poškozeným viaduktům, ale rovněž kvůli napjaté politické situaci mezi Polskem a Československem. České vlaky mohly přes Glucholazy začít jezdit až v polovině prosince 1948. Osobní doprava byla však omezena pouze na tranzit, železniční hraniční přechod byl na dalších 60 let uzavřen.

V březnu 1948 katovický oddíl Polského tatrského spolku (PTT) zřídil svůj kroužek v Glucholazech. Za sídlo si zvolil hotel Slezsko a svou působnost rozšířil na Nisu, Otmuchov a Pačkov. Kroužek si dal za cíl obnovit zanedbané turistické trasy, které by mohly vést ne pouze po horách, ale zahrnovaly by i jmenovaná města. Nejprve bylo třeba zaměnit německé názvy hor a potoků za polské. Poznamenejme, že PTT si vybral vlastně Pačkov jako výchozí místo do hor – zde měla začít bílo-červená dolnoslezská turistická trasa, později zv. Orłowiczowa hlavní sudetská trasa.

Po válce obnovená župa KČST začala opravovat zanedbané chaty, značit turistické cesty a přebírat chaty německých turistů, na něž byla uvalena národní správa. Po únoru 1948 byl klub turistů rozpuštěn v masové socialistické tělovýchovné organizaci a chaty převzaly socialistické podniky nebo odborové organizace. Klub českých turistů jako samostatná organizace byl obnoven až po roce 1989 a spolupracuje jak s polskou turistickou organizací PTTK, tak s německým spolkem MSSGV.

*Głucholazy – Jeseník,
srpen 2006*

auf den Transit beschränkt, da der Bahngrenzübergang seit dem Ende des Krieges für die nächsten 60 Jahre geschlossen bleiben sollte.

Im März 1948 gründete die Katowitzer Abteilung des Polnischen Tatra-Vereins eine Niederlassung in Ziegenhals, die ihren Sitz im dortigen „Śląski“-Hotel hatte. Ihr unterlagen Neisse, Ottmachau und Patschkau. Diese Stelle nahm sich erstmals vor, vernachlässigte Wanderwege zu erneuern und Bergführer auszubilden, die die Ausflüge nicht nur im Gebirge, sondern auch durch die erwähnten Städte führen könnten. Zuerst mussten aber polnische Namen der dortigen Berge und Bäche festgelegt werden. Es lohnt sich zu betonen, dass der Polnische Verein für Touristik und Landeskunde (PTTK) gerade Patschkau zum Aufenthaltsziel in den Ost- und Mittelsudeten ausgewählt hat. Eben dort sollte der weiß-rote Wanderweg des niederschlesischen Touristenverkehrs – der spätere sudetische Orłowicz-Hauptwanderweg – seinen Anfang nehmen.

Auf der tschechischen Seite der Grenze wurde die Abteilung des Klubs der Tschechischen Touristen neu gegründet und trat sofort an die Erneuerung eigener sowie der von deutschen Organisationen übernommenen Herbergen heran. Seit Februar 1948 ging die Tätigkeit des Klubs in anderen Gesellschaften und sportlichen Erholungsorganisationen auf. Seine Liegenschaften, d.h. die Herbergen, übernahmen die kommunistischen Gewerkschaftsvereine. Der Klub der Tschechischen Touristen stellte sich als eine unabhängige Organisation erst nach 1989 wieder her und arbeitet sowohl mit dem Polnischen Verband für Touristik und Landeskunde (PTTK) als auch dem deutschen MSSGV zusammen.

*Ziegenhals – Jeseník
Juli – August 2006*

Mapa Księstwa Nyskiego (Johann Schreiber, ok. 1750)   Mapa niskeho knížectví (okolo roku 1750)   Landkarte des Fürstentums Neisse (Johann Schreiber, ca. 1750)

